

Villa Elfvik

– SÄÄTYLÄISHUVILASTA
LUONTOTALOKSI

HEIKKI VASARA

SISÄLLYS

Lukijalle	3
Elviran, Lisen ja Thelman elämä Elfvikissä	4
Näyttelijätär ja vapaaherra.....	5
Seura- ja perhe-elämä.....	8
Taiteilijahuvi	11
Palvelusväki	13
Arkkitehtuuri ja sisustus.....	14
Julkisivut.....	16
Villa Elfvikin sisätilat ennen ja nyt.....	18
Katoava idylli.....	28
Lisen ja Thelman viimeinen tahto.....	31
Kaikille avoimeksi luontotaloksi	33
Kamppailu Villa Elfvikistä.....	34
Ympäristövalistusta Espooseen	35
Villa Elfvik peruskorjataan	36
Luontotalon toiminta	39
Elfvikin luonto ja kulttuurimaisema	41
Bredvikin kylän mailla: kulttuurimaiseman muotoutuminen.....	42
Puistosta rantalehdoksi	44
Elfvikin luonto ja perinnemaisema.....	45
Elfvik tulevaisuuden Espoossa	47
Lähteet	48
Viitteet.....	51

Julkaisija	KAMU Espoon kaupunginmuseo, Villa Elfvikin luontotalo
Toimituskunta	Susanna Aaltonen, Riitta Kela, Katri Luukkonen, Riitta Pulkkinen, Virpi Talja Nerman, Kati Vähä-Jaakkola
Toimittajat	Susanna Aaltonen ja Katri Luukkonen
Kirjoittaja	Heikki Vasara
Kuvatoimittaja	Heikki Vasara
Kansikuva	Bror Bertel Alancon suunnittelema Villa Elfvikin ala-aulan lasimaalaus. Valokuvaaja: Matias Uusikylä
Taitto	Mene Creative Oy
Julkaisuvuosi	2025
ISBN	978-952-7511-64-0
ISSN	0785-7667

KAMU Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 17

© KAMU Espoon kaupunginmuseo, Villa Elfvikin luontotalo ja Heikki Vasara

Lukijalle

Villa Elfvikin arvokkaan, yli satavuotiaan jugendhuvilan, ja siellä vuodesta 1992 toimineen luontotalon vaiherikas historia on odottanut kirjoittamistaan jo jonkin aikaa. Standertskjöldin perheen elämästä Elfvikissä on kerrottu ennen luontotalon avaimista museossa esillä olleessa näyttelyssä ja siihen liittyvässä julkaisussa. Julkaisua ei ole enää saatavilla. Paljon on myös tapahtunut ja uutta tietoa löytynyt sen kirjoittamisen jälkeen.

Historiikin kokoaminen tuli ajankohtaiseksi myös siksi, että luontotalon pitkäaikainen johtaja Riitta Pulkkinen on jäämässä eläkkeelle. Rakennuksen kunnostaminen on myös käynnissä, ja sitä varten on kerätty aineistoa huvilan rakennushistoriasta.

Historiikki toteutettiin KAMU Espoon kaupunginmuseon ja Espoon ympäristönsuojelun yhteisenä projektina, johon palkattiin korkeakouluharjoittelija hum. kand. Heikki Vasara. Hän on puolen vuoden ajan syvällisesti perehtynyt rakennuksen syntyvaiheisiin, Elviran, Lisen ja Thelman säätyläiselämään, josta on edelleen näkyvissä merkkejä talon sisätiloissa ja upeissa yksityiskohdissa. Vasaran kirjoittamassa laajassa historiikissa selvitetään myös ensimmäistä kertaa luontotalon perustamisen vaiheet ja sen toiminnan muotoutuminen. Työnsä pohjaksi Vasara keräsi uutta tietoa, ennen julkaisematonta kuvamateriaalia ja teki myös haastatteluja.

Kiitos Heikki Vasaralle huolellisesta ja hyvin kirjoitetusta työstä. Harjoittelua ovat ohjanneet Katri Luukkonen, Susanna Aaltonen ja Virpi Talja Nerman. Kiitos tietojaan ja muistojaan jakaneet: Riitta Pulkkinen, Antti Mikala ja Hannu Silanto. Kiitos hyvästä yhteistyöstä KAMU Espoon kaupunginmuseon ja Espoon ympäristönsuojelun projektiryhmälle, johon kuuluivat myös Riitta Kela, Riitta Pulkkinen ja Kati Vähä-Jaakkola. Projektin lopputulos on onnistunut ja palvelee laajaa yleisöä.

Historiikki on kertomus siitä, kuinka Villa Elfvikin yksityisestä kodista tehtiin kaikille espoolaisille ja vierailijoille avoin luontotalo. Samalla se on kertomus siitä, kuinka rakennus on pelastettavissa uuteen elämään. Antoisia lukuhetkiä!

Espoossa 12.9.2025

Leena Hoppania
Museonjohtaja

Tarja Söderman
Ympäristöjohtaja

Elviran, Lisen ja Thelman elämä Elfvikissä

Lise Standertskjöldin
akvarelli vuodelta
1910 kuvaa kesäistä
idylliä Elfvikissä.
Vasemmallä
Thelma ja Elvira
Standertskjöld.

Villa Elfvikissä vallitsee yhä kodinomainen tunnelma. Kiehtova miljöö herättää luontotalon vierailijoissa kysymyksiä talon asukkaista ja heidän kohtaloistaan. Huvilan alkuperäiset asukkaat, vapaaherratar Elvira Standertskjöld tyttärensä Lisen ja Thelman kanssa, katsovat takaisin ruokasalinsa seinälle ripustetuista muotokuvista. Standertskjöldin perheen elämäntyyliin yhdistyi boheemi taiteellisuus ja säädynmukainen yläluokkaisuus. Vapaaherratar emännöi huvilassa vilkasta seuralämää tytärten omistautuessa taideharrastuksilleen.

illa Elfvik valmistui vuonna 1904 Laajalahden rannalle, silloisen Espoon pitäjän maalaismaisemiin. Arkkitehti Mauritz Gripenbergin piirtämän huvilan rakennutti leskivapaaherratar Elvira Standertskjöld alkujaan kesäasunnoksi itselleen ja kahdelle tyttärelleen.

Vuonna 1907 Elfvikistä tuli perheen vakituinen koti. Vapaaherratar ja *neidit* – kuten Liseä ja Thelmaa kutsuttiin – asuivat huvilassa elämänsä loppuun saakka. Elfvik oli perheen hallussa 70 vuotta – Standertskjöldien aika huvilassa päättyi Lisen poismenoon vuonna 1974.

Elfvikin naisten tarina kiehtoo edelleen. Standertskjöldin aatelissuvun historiikin kirjoittanut kansatieteilijä Bo Lönnqvist, joka lapsuudessaan 1940- ja 1950-luvun taitteessa vietti Elfvikissä aikaa, on kuvaillut paikan ilmapiiiriä ainutlaatuiseksi ja kiehtovaksi. Vieraanvaraisuudestaan huolimatta Elfvikin asukkaat elivät kuin omassa eristäytyneessä maailmassaan, jossa aika tuntui pysähtyneen. Suuri osa Standertskjöldien sukuhistoriaa koskevista tiedoista tässä historiikissa perustuu Lönnqvistin tutkimuksiin.¹

NÄYTTELIJÄTÄR JA VAPAAHERRA

Elvira Sofia Wilhelmina Hallgren syntyi kauppiasperheeseen Ruotsin Gävlessä vuonna 1868. Tietävästi hänen perheellään oli kaupungissa leipomo. Elviran varhaisista vaiheista ei tiedetä kovinkaan paljon. On ainakin ilmeistä, että hän oli kiinnostunut esittävistä taiteista ja pyrki ammattinäyttelijän ja -laulajan uralle. Hän suoritti lauluopintoja sekä Tukholmassa että Helsingissä 1880-luvun lopulta lähtien.²

Elvira saapui Helsinkiin 19-vuotiaana Tukholmasta syksyllä 1887.³ Sitä, miksi hän muutti Suomen suuriruhtinaskuntaan, ei tiedetä. Vuonna 1889 hänet kiinnitettiin Helsingin Svenska Teaterniin näyttelijäksi. Elvira esiintyi sivurooleissa niin opereteissa kuin näytelmissäkin vuoteen 1891 saakka. Seuraavaksi hän matkusti Wieniin, jossa opiskeli laulua aikansa tunnetun oopperadiivan Pauline Luccan johdolla.⁴

Elviran taiteellinen ura ja lauluopinnot keskeytyivät aikakaudelle tyypillisestä syystä, avioliiton myötä. Wienissä oleskellessaan hän meni vuonna 1892 naimisiin suomalaisen vapaaherran, Emil Albert Mauritz Standertskjöldin (1864–1900) kanssa. Häitä juhlittiin Itävallan Alpeilla, minkä jälkeen pariskunta asettui asumaan Suomeen.⁵ Voimme vain arvailla, miten ja milloin Emil ja Elvira olivat tutustuneet toisiinsa. Mahdollisesti he olivat tavanneet toisensa jo Helsingissä.

Avioliitto vapaaherran kanssa merkitsi Elviralle luokkanousua Suomen suuriruhtinaskunnan aristokratiaan. Emil Standertskjöld oli kenraaliluutnantti Carl August Standertskjöldin (1814–1885) ja Fanny Augusta o.s. Nykoppin (1847–1880) poika. Perhe oli hyvin vauras: Carl August johti tuottoisaa kivääritehdasta Venäjän Tulassa vuosina 1858–1870. Vuokrattuaan tehtaan vuonna 1864 hän keräsi itselleen huomattavan omaisuuden. Useiden Suomessa ja Venäjällä sijaitsevien kartanotilojen ohella perheellä oli kaksi kivitaloa Pietarissa. Myös Emilin henkilökohtainen omaisuus oli mittava jo nuorella iällä. Hänen nimiinsä ostettiin 1880-luvulla Boen kartano, ja lisäksi hänellä oli osakkeita veljensä, Carl August nuoremman, vuonna

Elvira ja Thelma Standertskjöld vuonna 1898, valokuvaamo Ståhlberg. KAMU Espoo

1889 perustamalla Enson puuhiomolla. Lisäksi Emilillä oli asunto Standertskjöldin sukutalossa Helsingin Pohjoisrannassa.⁶

Veljiensä tavoin Emil syntyi Tulassa, mutta kasvoi pääosin Pietarissa. Ylioppilaaksi kirjoitettuaan hän muutti Suomeen. 1880-luvun jälkipuolella hän opiskeli kemiaa Helsingin Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa. Avioiduttuaan Emil ja Elvira Standertskjöld asuivat alkuun Hämeenlinnan lähellä Kirstulan kartanossa sekä ajoittain Helsingin ja Pietarin sukutaloissa.⁷

Pariskunnan esikoistytär Fanny Lise Thérèse syntyi vuonna 1893 ja Thelma Elvira Emilie 1897. Vuonna 1896 Emil ja Elvira olivat hankkineet Espoosta Laajalahden rannalta Bredvikin tilan, jolle vapaaherra antoi vaimonsa kunniaksi uuden nimen Elfvik. Paikka oli maaseudun rauhassa, mutta kuitenkin lyhyen höyrylaivamatkan päässä Helsingistä. Tietävästi perhe käytti tilan vanhaa päärakennusta kesähuvilanaan. Suunnitelmissa oli kuitenkin komea kivikartano, jonka piirustukset teetettiin vuonna 1897 arkkitehti Waldemar Aspelinilla (1854–1923).⁸ Suomen oloissa varsin suurellinen hanke korosti rakennuttajan aristokraattista arvovaltaa ja vaurautta. Aspelin oli Standertskjöldin suvun suosima arkkitehti: hän suunnitteli Vanantaan kartanon päärakennuksen sekä näkötornin ja vierashuvilan kuuluisan Aulangon (Karlberg) kartanon alueelle.⁹

Vapaaherra Emil Standertskjöld.
Ajankohta tuntematon. KAMU Espoo

Arkkitehti Waldemar Aspelinin toteutumaton suunnitelma Elfvikin päärakennukseksi vuodelta 1897. Suunnitelma edustaa 1800-luvun jälkipuolen historistista arkkitehtuuria. Aspelin on soveltanut etenkin Ranskan renessanssi- ja barokkiarkkitehtuurin aiheita. Julkisivukoristelu ja ikkunoiden koko ilmentävät sisätilojen hierarkiaa: edustustilat on sijoitettu pohjakerrokseen, toisessa kerroksessa sijaitsevat perheen yksityisemmät tilat. Palvelijoiden asuintilat sijaitsivat ullakolla ja keittiö puolestaan kellarissa.¹⁰ KAMU Espoo

Suunnitelmat raukesivat, kun Emil Standertskjöld kuoli yllättäen vain 36-vuotiaana kesällä 1900, lehti-ilmoituksen mukaan aivotulehdukseen.¹¹ Elvira jäi leskeksi 32-vuotiaana ja yksin vastuuseen kahdesta pienestä tyttärestään. Hänellä oli miehensä jättämää perintöä, jota hän leskenä pystyi hallinnoimaan itsenäisesti.¹² Leskirouvan taloudellinen tilanne oli kuitenkin hankala. Emilin kuoltua perheellä ei enää ollut vakaita tuloja, mutta ansiotyön tekeminen ei ollut vapaaherrattarelle sopivaa. Maatalouden ja puutarhaviiljelyn ansiosta Elfvikissä oltiin osittain omavaraisia ja rahatuloja tuotti tilan maille perustettu kivilouhimo. Elfvikin maa-alueiden vähittäinen myyminen tuli turvaamaan perheen toimeentulon vuosikymmeniksi.¹³

Palatsimaisen kartanon sijaan Elvira rakennutti Elfvikiin vaatimattomamman kesähuvilan. Arkkitehti Gripenbergin piirustukset valmistuivat vuonna 1903 ja rakennustyöt saatiin päätökseen seuraavana vuonna. Parin vuoden kuluttua perhe asettui asumaan Elfvikiin ympärivuotisesti.

”

Palatsimaisen kartanon sijaan Elvira rakennutti Elfvikiin vaatimattomamman kesähuvilan.

Standertskjöldin suku

Ruotsin kuningas Kustaa III kaappasi vallan säädylt vuonna 1772. Yksinvaltiaaksi noussut kuningas palkitsi tukijoitaan myöntämällä heille aatelistarvoja. Yksi aateloiduista oli hämäläisestä pappis-suvusta polveutunut vänrikki (sittemmin majuri) Henrik Johan Justander, joka otti aatelistimekseen Standertskjöld.¹⁴

Venäjäan liitettyssä Suomen suuriruhtinaskunnassa Standertskjöldit liitettiin osaksi uutta Suomen Ritarihuonetta vuonna 1818. Myöhemmin moni suvun jäsen teki sotilasuran Venäjän keisarillisessa armeijassa. 1800-luvun Suomessa Standertskjöldin suvulla oli vaikutusvaltainen yhteiskunnallinen asema: suvun jäseniin lukeutui paitsi huomattavia maanomistajia, myös merkittäviä toimijoita teollisuudessa sekä kotimaassa että Venäjällä. Suvun tunnetuin jäsen lienee eversti, teollisuusyrittäjä ja Aulangen kartanoherra Hugo Standertskjöld (1844–1931), aikanaan Suomen rikkain mies.¹⁵

Suomen suuriruhtinaskunnan aatelissääty jakautui sisäisen hierarkian mukaisesti eri ryhmiin. Suurin osa

Villa Elfvikissä Standertskjöldien sukuvaakunan löytää hallin vuolukiviunista. KAMU Espoo / Heikki Vasara

säädystä kuului alempaan aateliin. Vauraaseen ja vaikutusvaltaiseen, mutta lukumäärältään pieneen ylhäisaateliin, eli aristokratiaan, kuuluivat kreivilliset ja vapaaherralliset suvut. Hierarkiaan vaikuttivat arvonimien ohella myös muut seikat, kuten suvun ikä.¹⁶

Emil Standertskjöldin isä Carl August oli korotettu aatelistesta vapaaherraksi vuonna 1874. Titteli periytyi hänen pojilleen, ja Standertskjöldien vapaa-herrallinen haara merkittiin erillisenä sukunaan ritarihuoneeseen. Se sai myös oman vaakunansa, joka on helppo tunnistaa kilven keskellä olevasta Medusa-hirviön päästä.¹⁷

Sääty-yhteiskunta murroksessa

Vuoden 1906 eduskuntauudistukseen saakka Suomessa vallitsi sääty-yhteiskunta. Säätyjako ihmisten kanssakäymistä, elinkeinoja ja yhteiskunnallista asemaa määrittävänä tekijänä oli kuitenkin 1800-luvun mittaan jo liudentunut. Syntyperän sijaan varallisuuden ja koulutukseen perustuva säätyläisten ja rahvaan ero muodostui tärkeimmäksi luokkarajaksi, jota ei sopinut ylittää. Vaatimus elää säädynmukaista elämää näkyi kaikilla elämänalueilla, kuten ihmisten välisessä kanssakäymisessä, sukupuolirooleissa, pukeutumisessa ja asumisessa.

Varakas porvaristo syrjäytti vähitellen vanhan aristokratian yhteiskunnan vauraimpana ja vaikutusvaltaisimpana ryhmänä. Suurporvarien rikkaus perustui perittyjen etuoikeuksien ja maanomistuksen sijaan yritystoimintaan. Porvaristo korosti ahkeruuttaan ja kritisoi aristokratian joutilaisuutta, mutta toisaalta

pyrkii jäljittelemään sen elämäntyyliä. Samalla aateli ulotti toimintansa porvarilliseksi miellettyyn liike-toimintaan, jota oli pidetty perinteisesti sotilas- ja virkamiesurille suuntautuneelle aatelille epäsopevana. Useat Suomen aatelissuvut olivat keskeisiä toimijoita 1800-luvun puolivälin jälkeisessä teollistumisessa, mistä moni Standertskjöldin suvun jäsen on hyvä esimerkki.

Myös Emil ja Elvira Standertskjöldin avioliitto ilmensi aikansa sääty-yhteiskunnan murrosta. Aristokraatin avioituminen näyttelijänä työskentelevän kauppiantyttären kanssa olisi ollut 1800-luvun alun Helsingissä todellinen skandaali, mutta vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla etenkin aatelismiesten ja porvarisnaisten väliset liitot olivat jo yleisiä. Säätyrajat ylittävät avioliitot ja niiden yhdistämät seurapiirit olivat yksi syy siihen, että aatelisto ja porvaristo sulautuivat vähitellen yhdeksi yläluokaksi.¹⁸

SEURA- JA PERHE-ELÄMÄ

Elfvikissä vietettiin vilkasta seuralämää. Illalliset, naamiaiset, tanssiaiset ja kahvikutsut olivat tärkeä osa säätyläiskulttuuria. Seuralämää ja sukulointiin kuului luonnollisesti myös erilaisten juhlien ja merkkipäivien viettäminen. Joulun, uudenvuoden, loppiaisen, pääsiäisen, juhannuksen ja martinpäivän ohella juhlistettiin myös nimipäiviä, joiden viettäminen oli yleisempää kuin syntymäpäivien. Elviran päivä 27. kesäkuuta olikin Elfvikissä vuosittainen juhlapäivä. Myöhemmin oli tapana juhlistaa myös pyöreitä vuosia.¹⁹

Elvira Standertskjöldillä oli laaja, ulkomaille ulottuva tuttavapiiri, jota hän kestiti mielellään. Häntä on kuvailtu valovoimaiseksi emännäksi, joka loi aina ympärilleen hienostuneen tunnelman. Huvilastaan hyvin ylpeä vapaaherratar oli mielellään huomion keskipisteenä: kun juhalseurue siirtyi salonkiin, oli asianmukaista ihastella Eero Järnefeltin maalaamaa Elviran muotokuva.²⁰

Elfvik oli tärkeä kokoontumispaikka Standertskjöldin suvun jäsenille. Läheisimpien vierailut saattoivat kestää useita päiviä. Vieraskirjaan vuosina 1911–1973 kertyneistä yli kolmesta tuhannesta merkinnästä suurin osa oli sukulaisia. Standertskjöldin suvun yhteishengen ylläpitäminen oli Elviralle tärkeää: hän oli yksi Standertskjöldin sukuyhdistyksen (*Släktföreningen Standertskjöld*) perustajajäsenistä

Vapaaherratar Elvira Standertskjöld, Eero Järnefeltin maalaus vuodelta 1896. (176 x 96, öljy kankaalle). Aikoinaan muotokuva vangitsi katseet Villa Elfvikin salongissa, nykyisin se kuuluu Kansallisgallerian kokoelmiin. Maalauksessa vapaaherrattaren yllä oleva keltainen, silkistä valmistettu iltapuku kuuluu Espoon kaupunginmuseon kokoelmiin. Kansallisgalleria / Jenni Nurminen

vuonna 1947. Myös Lise kuului yhdistyksen hallitukseen 1960-luvulla ja kannusti etenkin suvun nuorta polvea tutustumaan toisiinsa.²¹

Voimakastahtoinen Elvira hallitsi matriarkkana Elfvikin seura- ja perhe-elämää. Lönnqvistin mukaan Liseä ja Thelmaa on muisteltu lempeinä ja vaatimattomina ihmisinä, jotka jäivät karismaattisen ja ankaran äitinsä varjoon. Elviran on kuvattu olleen vieraita kohtaan ante-las, mutta tyttärilleen nuuka. Sukulaiset säälivät tyttäriä ja kuvailtiinpa heidän joutuneen ”elämään kuin nunnat”, äitinsä kurissa ja nuhteessa. Tietävästi ainakin osittain tästä johtuen neidit eivät koskaan avioituneet, sillä Elvira piti mahdolliset ihailijat loitolla tyttäristään. Hän saattoi esimerkiksi lähettää tyttärensä nukkumaan ja keskittyä itse seurustelemaan mahdollisten kosijoiden kanssa.²²

Vielä 1900-luvun alussa ihmisten varallisuuserot ilme-nivät erityisen selkeästi heidän pukeutumisestaan. Tyy-likäs pukeutuminen oli säätyläisnaiselle seurapiireissä menestymisen edellytys ja myös Elvira Standertskjöld kiinnitti runsaasti huomiota ulkoasuunsa. Hän suosi teat-raalisia asuja ja puki myös pienet tyttärensä näyttävästi vuosisadan vaihteen yltäkyläisen, suorastaan tuhlaavai-sen muodin mukaisesti. Naamiaiset ja pukujuhlat olivat säätyläisten keskuudessa suosittua hupia, näin myös Standertskjöldien kohdalla.

Herttakuningattaren ja -kuninkaan asut, joita Elvira ja Emil Standertskjöld käyttivät helmikuussa 1896 Helsingin Seurahuoneella järjestetyissä hyväntekeväisyysnaamiaisissa²³. Punaisesta sametista ja valkoisesta silkistä valmistetut asut ovat säilyneet hyvin ja kuuluvat Espoon kaupunginmuseon kokoelmiin. KAMU Espoo

Lise Standertskjöld noin kahdeksanvuotiaana. Säätyläisperheissä myös lapset puettiin perheen sosiaalista asemaa ilmentäen. KAMU Espoo / Daniel Nyblin

Elvira Hallgren kuvattiin 1880-luvun lopulla Wienissä pukeutuneena ”ruotsalaispukuun”, joka oli yhdistelmä Taalainmaan eri pitäjien pukuja. Myös tämä asukokonaisuus löytyy Espoon kaupunginmuseon kokoelmista. KAMU Espoo

Espoon kaupunginmuseon kokoelmiin kuuluu vaikuttava määrä Standertskjöldien käyttämiä vaatteita ja asusteita iltapuvuista, laukuista, naamiaisasuista, viuhkoista ja juhla-kengistä lastenvaatteisiin. Ne saatiin vuonna 1985 lahjoituk-sena Svenska litteratursällskapetilta.²⁴ Yksi kokoelman kuri-ositeeteista on Elviran höyhenpelleriini eli ”kanapuuha”, joka on hänen yllään Elfvikissä esillä olevassa muotoku-vassa. Kiinnostavia ovat myös lukuisat naamiaisasusteet.

Vanhemmiten Lise ja Thelma herättivät aikalaisissa kum-mastusta persoonallisella pukeutumisellaan, jota on luon-nehduttu toisaalta vanhanaikaiseksi, toisaalta epäsovin-naiseksi ja androgyyniksi. Kaupunginmuseon kokoelmista löytyy esimerkiksi frakin takki, jonka hihansuut on koristeltu runsaalla tyllillä. Lönnqvistin mukaan ulkopuolisten kes-kuudessa saatettiin vitsailla neitien ulkoasun kustannuk-sella, vaikka heihin yleisesti suhtauduttiin suurella kunnioi-tuksella. Kun neidit vielä sotien jälkeen toisinaan karauttivat hevosvaunuillaan asioille miehekkäissä ja teatraalisissa vaatteissaan, näky varmasti käänsi katseita. Kertoman mukaan äiti Elvira kuittasi asian itsetietoisesti, vapaaherrattaren ylpeydellä: ”Muut eivät voi pukeutua tällä tavoin, mutta me voimme!”²⁵

”

*Lise ja Thelma
herättivät aikalaisissa
kummastusta
persoonallisella
pukeutumisellaan.*

Köyhäinapua rahvaalle

”Vetoomus Leppävaaran seudun hädänalaisten puolesta” julistettiin Hufvudstadsbladetin ilmoitus-osastolla joulukuussa 1930. Pula-ajan työttömyys oli iskenyt Leppävaaran työväestöön, ja osa asukkaista eli todellisessa kurjuudessa: kirjoituksen mukaan eräässä 14 neliömetrin asunnossa asui yhdeksän henkilöä, ja toisessa ruokittiin imeväistä pelkällä vedellä. Kirjoittajat ilmoittivat aloittavansa lämpimän ruoan jakelun sitä tarvitseville ja toivoivat tukijoita hankkeelleen. Allekirjoittaneina on Elvira Standertskjöldin ohella yhdeksän muuta naista, esimerkiksi lähiseudun kartanonrouvia ja sivistyneistöä.²⁶

Rouvasväenyhdistykset saivat alkunsa 1800-luvun puolivälissä, kun säätyläisnaiset havahtuivat kansan kurjuuteen ja organisoituivat lievittääkseen yhteis-kunnallista epäoikeudenmukaisuutta. Taustalla oli aiempaa myötätuntoisemmaksi muuttunut suh-tautuminen köyhyyteen ja kristillinen ajatus lähim-mäisenrakkaudesta. Hyväntekijät eli filantroopit paransivat köyhälistön asuinoloja paikallisella tasolla merkittävästi aikana, jolloin sosiaaliturvaa ei ollut.

Ompeluseurojen ja muiden naisten hyväntekeväi-syysjärjestöjen myötä säätyläisnaiset astuivat ulos

Rouvainyhdistys eli ompeluseura kokoontuneena Villa Elfvikin lasiverannalla 1900-luvun alkupuolella. KAMU Espoo

heille määrätystä kodin hengettären, äidin ja vaimon rooleista. He järjestäytyivät ottaen tilansa julkisessa elämässä, joskin edelleen varsinaisen poliittisen val-lan ulkopuolella. Naisten yhteiskunnallinen aktivoi-tuminen herätti myös vastustusta. Jotkut pilkkasivat rouvasväenyhdistyksiä köyhälistön ”hemmotteluna”, toiset taas kritisoivat säätyläisten holhoavaa suhtau-tumista köyhiin.

Kansalaistoiminta mahdollisti myös naisten keski-näisen seurustelun. Kyseessä oli tavallaan vastine herraklubeille. Tämä sosiaalinen puoli välittyy valo-kuvasta, jossa ompeluseura on kokoontunut Elfvikin lasiverannalle.²⁷

TAITEILIJAHUVILA

Villa Elfvik oli varsinainen kulttuurikoti: taiteelliset harrastukset kuvataiteista musiikkiin ja teatteriin kuuluivat näkyvästi perheen elämäntapaan. Etenkin Liselle ja Thelmalle taiteilijuus oli keskeinen osa elämää. Ulkopuolisten silmissä se myös saattoi oikeuttaa heidän boheemin elämäntyyliinsä ja pukeutumisensa, jotka hyväksyttiin taiteellisen luonteenlaadun ilmaisuina.²⁸

Nuoruudessaan näyttelijänä työskennellyt Elvira ei enää palannut teatterilavoille, mutta lauloi mielellään esimerkiksi sukujuhlissa. Laulu ja pianonsoitto olivat paitsi tärkeä osa seuraelämää, myös mieluisaa ajanvietettä. Neideistä ainakin Thelman tiedetään myös opiskelleen viulunsoittoa Tukholmassa 1910-luvulla.²⁹ Elfvikistä Espoon kaupunginmuseon kokoelmiin kulkeutuneet nuottipinot todistavat musiikin merkityksestä Standertskjöldin perheen elämässä.

Thelma opiskeli 1920-luvulla Taideyhdistyksen piirustuskoulussa Ateneumissa ja oli kiinnostunut etenkin kuvanveistosta.³⁰ Hän oli mukana syksyllä 1924 Strindbergin taidesalongissa järjestetyssä kuvanveistonnäyttelyssä Ville ja Viivi (o.s. Paarmio) Vallgrenin sekä Emil Cedercreutzin kaltaisten vakiintuneiden nimien rinnalla. Suomen Nainen -lehti huomioi Thelman Pyhää Birgittaa esittävän reliefin lupaavana esimerkkinä nuorten naiskuvanveistäjien tuotannosta. Myös Uusi Suomi mainitsi hänen veistoksensa erikseen.³¹ Thelma kuului näyttelyyn kutsuttujen taiteilijoiden joukkoon, ja kutsujina olivat luultavasti naapurin Vallgrenit. Näyttelyn järjestäjinä toimineet Vallgrenit asuivat Viivin vuonna 1912 rakennuttamassa huvilassa Ruukinrannassa, aivan Elfvikin naapurissa.

Myös Lise opiskeli vuosina 1912–16 maalausta ja piirustusta Taideyhdistyksen piirustuskoulussa. Hän oli kuitenkin äitinsä tavoin kiinnostunut ennen kaikkea esittävistä taiteista. Hän työskenteli vapaaehtoisena näyttelijänä Wasa Teaterissa Vaasassa vuosina 1919–1922 ja Åbo Svenska Teaterissa vuoteen 1923.³² 1920-luvun lopulla hän kuului *Gästspelsteatern* -nimiseen kiertävään teatteriryhmään, joka esiintyi ruotsinkielisissä maalaiskunnissa ja pikkukaupungeissa. Maakuntalehtien teatterikritiikeistä päätellen ryhmän esittämät historialliset draamat otettiin pienillä paikkakunnilla ilolla vastaan.³³ Lise omistautui maalaustaiteelle vasta myöhemmällä iällä, sillä 1920-luvun lopulla sairastettu polio ilmeisesti katkaisi teatteriuran.³⁴ Lise piti näyttelyn silloisessa Leppävaaran kirkossa (myöhemmin Perkkaan kappeli) loppuvuodesta 1943. Esillä kerrotaan olleen maisemia ja kukka-aiheita, niin öljymaalauksia, akvarelleja kuin pastellitöitä.³⁵

Elfvikin neitien taiteellisuus tunnettiin Leppävaaran seudulla. Sisaret rikastuttivat paikallisten asukkaiden elämää mahdollisista kieli- ja luokkaeroista huolimatta. Lise järjesti 1920-luvulla Elfvikissä muutamana juhannusaattona harrastelijateatterinäytöksiä, joissa näytteli itse pääosissa. Sekä yleisö että näyttelijät olivat Leppävaaran asukkaita. Näyttämönä oli ruohokenttä päärakennuksen

Thelma Standertskjöldin omakuva (hiili paperille, ajoittamaton). KAMU Espoo

”

*Lise ja Thelma
tunnettiin
Leppävaaran
seudulla
nimenomaan
taiteilijoina.*

Lise Standertskjöldin omakuva (öljy kankaalle, ajoittamaton). Teos kuuluu Espoon kaupunginmuseolle, mutta on esillä Villa Elfvikissä. KAMU Espoo

lounaispuolella. Pihalla sijaitseva suuri siirtolohkare puolestaan toimi katsomona, ja vaatteet vaihdettiin näytöksen aikana viereisessä saunarakennuksessa.³⁶

Sisarten akvarellit ovat kiinnostavia myös dokumentaarisessa mielessä: ne esimerkiksi kertovat Elfvikin maiseman muutoksista ja sisarten matkoista Italiaan. Vaikka perheen irtaimisto sittemmin huutokaupattiin, osa sisarten maalauksista on myöhemmin hankittu tai lahjoitettu Villa Elfvikin luontotaloa somistamaan.

Elfvikin voidaan katsoa olevan yksi Laajalahden taiteilijahuveiloista. Boheemia taiteilijaelämää vietettiin myös lähinaapurissa Vallgrenien luona. Akseli Gallen-Kallelan Tarvaspää oli aivan lähellä. Ainakin lähinaapurissa asuneiden Vallgrenien kanssa Standertskjöldit olivat tekemisissä, tästä todistavat jo Elfvikin vieraskirjamerkinnot. Ville Vallgren oli esimerkiksi aktiivinen Albergan suojeluskunnassa, jonka kesäjuhlassa Standertskjöldin sisarukset esittivät yhteisen näytelmän 1918. Standertskjöldien ja Viivi Vallgrenin ystävyys kesti tämän kuolemaan saakka, vuoteen 1952.³⁷

Elokuvatähtiä Elfvikissä

Elfvik oli kesällä 1935 *Kaikki rakastavat* – *Alla älskar* -elokuvan kuvauspaikkana. Elokuva sai ensi-iltansa jo saman vuoden marraskuussa. Valentin Vaalan ohjaaman elokuvan tuotti Suomi-Filmi Oy, joka oli suomalaisen elokuvateollisuuden johtava yritys 1930-luvulla. Kesäiseen saaristoon sijoittuvassa romanttisessa komediassa näyttelivät pääosissa Ansa Ikonen ja Tauno Palo, joista tuli sittemmin suomalaisen elokuvan kirkkaimmat tähdet. *Kaikki rakastavat* oli ensimmäinen niistä kahdestatoista elokuvasta, joissa kuuluisa parivaljakko esiintyi yhdessä.

Villa Elfvik lavastettiin täysihoitolaksi. Saunarakennus puolestaan esitti täysihoitolan rengin asumusta. Elfvikin kannalta elokuva on myös kiinnostava dokumentti Elfvikin ympäristöstä 1930-luvulla. Kohtauksia kuvattiin ainakin päärakennuksen edustalla, puistossa huvimajan luona sekä Laajalahdella.

Lise Standertskjöld on avustajana mukana yhdessä kohtauksessa, esittäen täysihoitolan kesäasukasta. Esittävistä taiteista kiinnostuneen Standertskjöldin perheen voi olettaa olleen kuvauksista innoissaan. Tuotantoyhtiön maksama korvaus tuli varmasti niin ikään tarpeeseen: Suomi-Filmi maksoi vapaaherratarelle 4000 markkaa, johon sisältyi päärakennuksen alahallin sekä yläkerran käyttäminen kuvausryhmän majoittamiseen.³⁸

Ansa Ikonen Villa Elfvikin portailla. KAVI

Kuvaukset käynnissä Elfvikin rannassa kesällä 1935. Poikkeuksellinen tapahtuma on herättänyt paikallisten mielenkiinnon. KAVI

PALVELUSVÄKI

Säädynmukaisen elämäntavan taustalla oli palveluskunta, joka vastasi kodinhoidosta ja muusta ruumiillisesta työstä. Elfvik ei ollut koti pelkästään Standertskjöldeille, vaan myös vaihtelevalle joukolle heidän palkollisiaan. Vielä vuosisadan vaihteessa tilalla työskenteli ainakin renkivouti ja kaksi renkiä, kolme piikaa, puutarhuri ja ajuri. Lisäksi tilan alaisuuteen kuului viisi torpparia. Edellä mainittujen ohella Elfvikissä oli kaksi sisäpalvelijaa, seuraneiti ja sisäkkö. Ajan mittaan palvelusväkeä jouduttiin vähentämään. Lisen ja Thelman piti ottaa taloustyöt hoitaakseen. Elfvikissä työskennelleistä henkilöistä tiedetään jonkun verran. Palveluskunnan pääasiallisen elämänpiirin muodostaneet lukuisat talousrakennukset ovat kuitenkin tyystin hävinneet.³⁹

Ajurina toimi alkuaikoina ruotsalainen Nilsson, joka livreehen pukeutuneena kuskasi perhettä Standertskjöldin sukuvaakunalla koristetuissa, kahden mustan hevosen vetämissä vaunuissa. Standertskjöldien naapuri muisteli myöhemmin, että ajurista sekä komeista vaunuista ja ajohevosista jouduttiin luopumaan. Sitten tilanhoitaja kuskasi perhettä työhevosen vetämissä pienemmissä kärryissä. Kertoman mukaan Elvira pyysi myös tilanhoitajaa käyttämään livreetä, johon tämä oli tokaissut: siinä tapauksessa saatte kyllä kävellä.⁴⁰

Sisäpalvelijan suhde Standertskjöldeihin oli tietysti läheisempi kuin vaikkapa rengeillä ja navettapiioilla. Elviran seuraneiti oli nimeltään Signe Kajander. Betty Broman puolestaan työskenteli Elfvikissä pitkään sisäkkönä ja ompelijattarena. Toinen pitkäaikainen työntekijä oli Hilda Kajander. Hän toimi Elfvikin taloudenhoitajana 1930-luvun lopulle saakka, asuen keittiön viereisessä palvelijahuoneessa. Hän tuli vielä myöhemminkin tarvittaessa auttamaan perhettä esimerkiksi juhlien järjestämisessä.⁴¹

Renkien suhteen Elfvikissä vaikuttaa olleen vaihtuvuutta. Toistuvien työpaikkailmoitusten perusteella Elfvikissä oli vaikeuksia löytää renkiä, joka olisi viihtynyt tilalla pidempään. On myös mahdollista, että renki tai muonamies joutui lähtemään huonotapaisuuden vuoksi: lehti-ilmoituksissa haetaan Elfviin korostetusti ”kunnollisia ja raittiita” ja mieluiten perheellisiä miehiä.⁴² Säätyläisten keskuudessa rahvaan käytöstä pidettiin yleisesti karkeana ja sen seksuaalimoraalia löyhänä. Naimaton nuori renki saattoi vapaa-herrattaren silmissä muodostaa uhan säädynmukaisen idyllin järjestykselle.

”

*Elfvik ei ollut
koti pelkästään
Standertskjöldeille,
vaan myös
vaihtelevalle joukolle
heidän palkollisiaan.*

Arkkitehtuuri ja sisustus

Villa Elfvikin julkisivu
itään. KAMU Espoo /
Henna Aaltonen

Villa Elfvik on rakennustaiteellisesti arvokas ja edustava esimerkki aikansa huvila-arkkitehtuurista. Julkisivujen ohella myös huonejako sekä kiinteä sisustus tulisijoihin ja lasimaalauksineen ovat säilyneet suurelta osin alkuperäisessä asussaan. Vaikka irtaimisto ei ole säilynyt, voimme runsaan valokuvamateriaalin ansiosta edelleen saada kokonaiskäsityksen huvilan sisätiloista Standertskjöldien aikana. Säätyläishuvila sisustuksineen ilmentää paitsi taiteellisia ihanteita ja suunnittelijoidensa kädenjälkeä, myös rakennusaikansa yhteiskunnallisia oloja. Koti on yhtä lailla asukkaansa persoonan ilmaus: Villa Elfvikin sisustus tarjoaa oivallisen näkökulman Standertskjöldien elämäntapaan ja kiinnostuksenkohteisiin.

illa Elfvikissä ilmenee niin julkisivuissa, huoneiden sijoittelussa kuin kiinteässä sisustuksessakin 1900-luvun alun arkkitehtuurin, sisustustaiteen ja asumisen ihanteet. Ihanne rakennuksesta kokonaistaideteoksena, jonka saavuttamiseksi eri alojen taiteilijat työskentelivät yhdessä, oli läsnä myös Villa Elfvikin rakentamisessa. Arkkitehti Mauritz Gripenberg suunnitteli suuren osan kiinteästä sisustuksesta, taiteilija Bror Bertel Alanco puolestaan lasimaalaukset ja Axel Gallén (vuodesta 1907 Akseli Gallen-Kallela) tiettävästi suunnitteli takkauunin.

Jugend

Jugend on nimitys eurooppalaiselle taidesuuntaukselle, jonka kukoistus ulottui 1890-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan saakka ja ilmeni etenkin arkkitehtuurissa, sisustustaiteessa, taideteollisuudessa ja kuvituksissa. Synonyymina käytetään myös ranskankielistä termiä *art nouveau* (uusi taide) mutta saksankielinen, nuoruutta tarkoittava nimitys on Suomessa vakiintuneempi. Suuntaus pyrki uusien muotojen ja kauneusihanteiden luomiseen vastalauseena 1800-luvun lopun historismille, joka sovelsi niin arkkitehtuurissa kuin muotoilussakin historiallisten tyylikausien muotoja. Yksilöllisyys, taiteellinen vapaus ja luonnon muodoista innoittuminen olivat suunnittelun keskeisiä tavoitteita.

Jugend sai erilaisia ilmenemismuotoja eri puolilla Eurooppaa. Aikakauden nationalismien hengessä taiteen uudistamisella pyrittiin usein tietoisesti korostamaan kansallisia erityispiirteitä. Tämän vuoksi suomalaisia jugendkauden hirsihuiloita ja graniittilinnoja on kuvailtu termillä *kansallisromantiikka*. Kuten taidehistorioitsija Ritva Wäre on osoittanut, suomalainen jugend kuitenkin omaksui vaikutteita lukuisista kansainvälisistä aineksista. Kotimaan keskiaikaisiin linnoihin ja karjalaisiin hirsitaloihin kyllä viitattiin, mutta yhtä lailla otettiin oppia esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Britannian uudesta arkkitehtuurista. Englannissa 1800-luvulla syntynyt *Arts and Crafts* -liike korosti käsityöperinteen ja paikallisten materiaalien merkitystä ja vaikutti suomalaiseen vuosisadan vaihteen arkkitehtuuriin ja muotoiluun voimakkaasti. On kuitenkin syytä muistaa, että suunnittelijat omaksuivat vaikutteita yhtä lailla myös Itävallan ja Saksan rationaalisesta suuntauksesta.

Jugendin arkkitehtuuri- ja sisustusihteisiin kuului ajatus siitä, että rakennus sisustuksineen oli kokonaistaideteos. Arkkitehdit suunnittelivat usein rakennuksiinsa kiinteitä sisustuksia harmonisen

*Jugendin
arkkitehtuuri- ja
sisustusihteisiin
kuului ajatus siitä,
että rakennus
sisustuksineen oli
kokonaistaideteos.*

kokonaisuuden saavuttamiseksi. Arkkitehtien tiivis yhteistyö taiteilijoiden ja käsityöläisten kanssa oli niin ikään ensiarvoisen tärkeää. Arkkitehdit pyrkivät suunnittelemaan myös kerrostaloja samoilla periaatteilla, mutta jugendin suunnitteluihanteet pääsivät epäilemättä puhtaaimmin toteutumaan juuri Villa Elfvikin kaltaisissa, luonnonläheiseen ympäristöön suunnitelluissa huiloissa. Niissä kokonaisuus voitiin suunnitella yksittäisen tilaajan ehdoilla ja rakennuspaikan ympäristöön soveltuvalla tavalla, välittämättä kaupungin asemakaavallista rajoitteista.

Huiloita esiteltiin ahkerasti alan lehdistössä niin kotimaassa kuin ulkomailla. Monet jugendkauden huomattavimmat rakennukset ovat eliitin rakentamia huiloita. Suomalainen arkkitehtuuri ja sisustustaide nousivat 1900-luvun alussa kansainvälisen huomion kohteeksi ensimmäistä kertaa.⁴³

Villa Elfviin julkisivu länteen. KAMU Espoo / Henna Aaltonen

JULKISIVUT

Villa Elfviin julkisivu on aikansa huvila-arkkitehtuurille tyypillisesti vaihteleva ja korostetun epäsymmetrinen. Tällä pyrittiin maalaukselliseen ja romanttiseen vaikutelmaan, mutta yhtä lailla taustalla oli pyrkimys suunnitella asuinrakennukset "sisältä ulospäin": huoneitilojen käytännöllisyys ja viihtyisyys asetti raamit julkisivujen jäsentelylle.

Villa Elfviin ulkoarkkitehtuuria hallitsee seiiniin nähden korkea ja rikkaasti muotoiltu tiilikatto, jonka alle huvilan toinen kerros suurelta osin kätkeytyy. Kattopintojen ohella ulkonemat, parvekkeet, korkeat savupiiput ja vaihtelevat ikkunamuodot antavat Villa Elfviin julkisivuille eloisan vaikutelman. Julkisivua elävöittävät tuuletusparvekkeet ilmentävät aikansa hygieni-ajattelua: asuntojen terveydellisiin olosuhteisiin alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Varsinainen koristelu on julkisivuissa niukkaa ja rajoittuu savupiippuihin ja katon koristetiiliin. Samoin itäjulkisivun poikkipäädyn ristikkokuvio on pelkästään koristeellinen elementti. Kiviseltä näyttävä

HOUSE AT FRENSHAM

C. F. A. VOYSEY, ARCHITECT

Korkea katto ja savupiippujen hyödyntäminen arkkitehtonisina korostina yhdistävät Villa Elfviin aikansa englantilaiseen huvila-arkkitehtuuriin. Arkkitehti C. F. A. Voysey suunnittelema huvila esiteltiin The Studio -lehdessä vuonna 1897, kuva lehden sivulta. Wikimedia Commons

Villa Elfvik on todellisuudessa puurakenteinen. Arkkitehti Gripenberg käytti Elfvikin julkisivuissa erikoista rakenteellista ratkaisua. Hirsirungon ulkoseiniin kiinnitettiin kipsilevyt, joiden päälle rappaus tehtiin.⁴⁴

Korkeat tiilikatot, vaihtelevan muotoiset pieniruutuiset ikkunat ja koristelemattomat rappauspinnat ovat tyypillisiä suomalaisen jugendarkkitehtuurin piirteitä. Elfvik kuitenkin poikkeaa esimerkiksi 1900-luvun alun tunnetun arkkitehtitoimisto Gesellius, Lindgren & Saarisen samaan aikaan suunnittelemista huviloista. Pyöröhirsiä tai linnamaisia torneja ei Elfvikistä löydy. Huvilan arkkitehtuuria on useassa yhteydessä, mutta tarkemmin täsmentämättä kuvailtu nimenomaan englantilaisvaikutteiseksi. Gripenbergin kerrotaan tehneen opintomatkan Englantiin tutustumaan paikalliseen asuntoarkkitehtuuriin, mutta tietoa ei ole vahvistettu.⁴⁵ Tiedot arkkitehtuurin kansainvälisestä kehityksestä kulkeutuivat Suomeen joka tapauksessa myös julkaisutoiminnan kautta. Suomalainen arkkitehtikunta seurasi tarkasti kansainvälistä arkkitehtuurimediaa. Englantilaista rakennus- ja sisustus- taidetta esiteltiin ahkerasti aikakauden suomalaisissa taidetta, arkkitehtuuria ja sisustamista käsittelevissä lehdissä, kuten *Kotitaide* ja *Arkitekten*. Lisäksi Suomessa luettiin suoraan englantilaisia julkaisuja, kuten *The Studio* -aikakauslehteä.⁴⁶

”

Arkkitehti Gripenberg käytti Elfvikin julkisivuissa erikoista rakenteellista ratkaisua. Hirsirungon ulkoseiniin kiinnitettiin kipsilevyt, joiden päälle rappaus tehtiin.

Arkkitehti Mauritz Gripenberg (1869–1925)

Mauritz Gripenbergin suunnittelemista rakennuksista Villa Elfvik lienee tunnetuin. Syytä sille, miksi Elvira Standertskjöld valitsi juuri hänet huvilansa suunnittelijaksi, ei ole tiedossa. Sekä tilaaja että arkkitehti edustivat sääty-yhteiskunnan ruotsinkielistä ja -mielistä yläluokkaa, mikä saattoi vaikuttaa valintaan.

Gripenberg syntyi Pietarissa vaikutusvaltaiseen perheeseen. Hänen isänsä oli Viipurin läänin kuvernööri. Gripenbergin aatelissuvussa sotilasuralla oli pitkät perinteet ja myös Mauritz koulutautui ensin upseeriksi Pietarissa. Työskennellessään Venäjän Tukholman suurlähetystössä sotilasattaseana hän aloitti

opinnot Ruotsin kuninkaallisessa taideakatemiassa ja Teknillisessä korkeakoulussa, josta hän valmistui arkkitehdiksi vuonna 1899.

Yksityisarkkitehtina hänen tiedetään suunnitelleen Villa Elfvikin ohella muutamia kerrostaloja Helsinkiin. Gripenbergin merkitys Suomen arkkitehtuurihistoriassa perustuu ennen kaikkea uraan virkamiesarkkitehtina. Hän toimi Helsingin kaupungin rakennustarkastajana vuosina 1908–1925. Lisäksi hän toimi vuosisadan vaihteessa suomalaisen taideteollisuuden kentällä, johtaen lyhyen aikaa kuuluisaa Iris-tehdasta. Gripenberg suunnitteli esimerkiksi kaakeliuuneja. Suomessa Gripenbergin sukuun lukeutuu useita arkkitehteja, Mauritzin ohella esimerkiksi Sebastian Gripenberg (1850–1925) sekä Ole Gripenberg (1892–1979).⁴⁷

VILLA ELFVIKIN SISÄTILAT ENNEN JA NYT

Luontotaloon sisään astuessaan kävijä kohtaa autenttisenä säilyneen miljöö, jossa arkkitehtuuri ja kiinteä sisustus muodostavat harmonisen kokonaisuuden. Vaikka talon käyttötarkoitus on muuttunut, on taloon sisään astuvalle kävijälle selvää, että talo on suunniteltu kodiksi. Villa Elfvikin huonejärjestys on säilynyt suurimmaksi osaksi muuttumattomana. Museovirasto inventoi ja dokumentoi rakennuksen sisätilat vuonna 1964. Kuvamateriaalin kautta voimme ihailla Standertskjöldien kotia alkuperäisessä asussaan, jossa se säilyi suurelta osin muuttumattomana 1970-luvulle saakka.

Alla on esitelty Villa Elfvikin keskeiset huonetilat. Säätyläiskodeissa vakiintui 1800-luvun lopulla tietyille huoneille omat, usein melko seremonialliset käyttötarkoitukset. Talo jakautui edustus- ja yksityistiloihin sekä palvelijoiden tiloihin. Huonejaon myötä pyrittiin erottamaan palvelijoiden työskentely isäntäperheen yksityiselämästä.⁴⁸

Jugendkaudella asuminen ja koti saivat uusia merkityksiä. 1800-luvulla vauraan väen asumisessa korostettiin edustavuutta ja juhluvuutta. 1900-luvun alussa seuraelämä oli edelleen tärkeää, mutta suunnittelussa huomioitiin myös kodikkuus, mukavuus ja yksityisyys. Villa Elfvikissä on epäsäännöllinen pohjakaava, joka toisaalta mahdollistaa hyvät kulkuyhteydet eri huoneiden välillä, mutta yhtä lailla luo kodikkaan tunnelman ja vaihtelevuutta. Tilat ovat edustavia, mutta esimerkiksi korotetut ja huonekorkeudeltaan matalammat istuskelunurkkaukset luovat kodikasta tunnelmaa.

Standertskjöldien irtain sisustus ilmentää 1800-luvun säätyläiskotien sisustamistapaa, jossa eri huoneilla oli niiden käyttötarkoitusta kuvaava tunnelma ja siihen sopiva kalustus. Irtaimisto oli hyvin kerroksellinen, ja siinä ilmenevät 1800-luvun säätyläiskotien sisustamiseen vakiintuneet perinteet. Elviran, Lisen ja Thelman kodissa oli 1800-luvun loppupuoliskon säätyläiskodeille ominaista runsautta.⁴⁹

*Luontotaloon sisään
astuessaan kävijä kohtaa
autenttisenä säilyneen
miljöö, jossa arkkitehtuuri
ja kiinteä sisustus
muodostavat harmonisen
kokonaisuuden.*

Halli

Kapeahkon eteisen jälkeen kävijä saapuu ensimmäisenä halliin. Halli oli tyypillinen huonetila jugendkauden huvila-arkkitehtuurissa. Esikuvana toimi toisaalta suomalaisen talonpoikaistalon tupa, toisaalta englantilainen kartanoarkkitehtuuri, jossa halli oli ollut tyypillinen huonetila jo vuosisatoja. Se oli ikään kuin talon sydän, kokoava tila, josta oli kulku muihin huoneisiin ja pääportaikon kautta toiseen kerrokseen. Se ei kuitenkaan ollut vain läpikulkutila, vaan myös edustava ja kodikas oleskelutila. Aikakauden kuuluisissa huviloissa ja -kartanoissa, kuten Hviträskissä ja Suur-Merijoella, halli oli asunnon tärkeimpiä tiloja, talossa tapahtuvan sosiaalisen elämän keskipiste.⁵⁰ Elfviikin urakkasopimuksessa hallista puhutaan förmaakina, joka oli perinteisesti säätyläiskotien ”arkioloahuone”, salia epämuodollisempi seurustelutila.⁵¹

Suomalaisen jugendin sisustustaiteelliset ihanteet ovat huoneessa helposti nähtävissä. Tunnelmaa luovat tummahkot puupinnat, kaksi uunia sekä hehkuvan värikkäät lasimaalaukset länteen suunnatuissa ikkunoissa, joiden lävitse ilta-auringo siivilöityy pehmeinä sävyinä huoneeseen. Istuskelunurkkauksessa on Gripenbergin suunnittelema tummanvihreäksi lasitettu kaakeliuuni ja nurkassa vuolukivitakka, jota koristaa Standertskjöldin aatelissuvun vaakuna sekä Emil ja Elvira Standertskjöldin nimikirjaimet.

Standertskjöldien aikaan hallin irtain sisustus oli hyvin runsas. Siellä oli seurustelunurkkauksen ohella myös takan eteen sijoitettu pöytäryhmä. Hallin esineistön on tulkittu ilmentäneen Ruotsissa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla suosittua ”muinaispohjoismaista” (*fornnordisk*) tyyliä viikinkiaiheisine tekstiileineen ja juomasarvineen.⁵²

”

Halli oli tyypillinen huonetila jugendkauden huvila-arkkitehtuurissa.

Hallin suuren lasimaalauksen ääreen on sijoitettu kutsuva seurustelunurkkaus, joka hieman korotettuna muodostaa pienen sivuhuoneen. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Salonki

Salonki on nykyään Espoon luontoa esittelevän Eläköön Espoo -perusnäyttelyn pääsalina. Itään avautuvasta ikkunasta oli aikanaan merinäköala Laajalahden selälle.

Säätyläiskodeissa salonki oli perinteisesti edustavin ja usein myös suurin huone. Salongin sisustus oli perinteisen muodollinen ja juhlava. Toisin kuin hallissa, jossa huonekalut oli sijoitettu vapaasti, salongissa kalusteet oli sijoitettu 1800-luvun alku-puolelle tyypilliseen tapaan seinien vierelle. Ikkunan ääressä ollut flyygeli ja nuottiteline kertovat perheen musiikkiharrastuksista. Kalusto oli 1840-luvun biedermeieria. Lattialla oli tiikerin- ja jääkarhuntaljat. Salongin tehtävästä edustustilana kielii myös tammiruutuparketti, jollainen oli salongin lisäksi ainoastaan ruokasalissa, joka oli niin ikään korostetun edustava tila. Arkisemmissa huonetiloissa on lankkulattiat.

”

Salongissa kalusteet oli sijoitettu 1800-luvun alkupuolelle tyypilliseen tapaan seinien vierelle

Silkkiä jäljittelevät harmaat tapetit verhosivat seiniä, joihin oli ripustettu runsaasti maalauksia ja peilejä, joista suurin oli ripustettu kakluunin yläosaan. Maalauksista huomiota herättävin oli Eero Järnefeltin vuonna 1896 maalaama Elvira Standertskjöldin muotokuva. Kerrotaan, että paetessaan Ruotsiin sisällissodan aikaan, Elvira otti mukaansa ainoastaan tuon itseään esittävän maalauksen. Maalaus kuuluu nykyisin Kansallisgallerian kokoelmiin. Muista teoksista mainittakoon Torsten Wasastjernan maalaus Emil Standertskjöldistä pienen Lisen kanssa.⁵³

Salonki oli Elfvikin kulttuurikodin hienostunein tila. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Ruokasali oli säätyläiskodin tärkeimpiä edustustiloja, ja huoneen yleisvaikutelma onkin juhlava ja muodollinen. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Ruokasali

Nykyään luontotalon kahvilanakin toimivan ruokasalin kiinteä sisustus on säilynyt hyvin. Kaakeliuuni, alkuperäinen tapetti ja huonetta kiertävä rintapaneelit ovat säilyneet. 1800-luvulla oli vakiintunut tavaksi sisustaa ruokasali tummin rinta- ja kattopaneelien, raskaaseen uusrenessanssi- tai uusbarokkityyliin. Elfvikin ruokasalin raskaat puupaneelit ja 1600-luvun barokkiin viittaava kultanahkatapetti liittävät huoneen 1800-luvun säätyläiskotien sisustustapoihin, vaikka kaakeliuuni, ikkunoiden ja ovien lasimaalaukset ja sisustuksen yksityiskohdat ilmensivätkin uutta jugendkauden suunnittelua. Ikkunan äärelle sijoitettu matala ja korotettu seurustelunurkkaus oli niin ikään jugendin arkkitehtuurille ja sisustuksille tyypillinen mukavan viihtyisä, englantilaistyyppinen ratkaisu, joka pehmensi tilan ankaraa edustavuutta.

Tapetti jäljittelee niin sanottua kultanahkatapettia ja on alkuperäinen. 1600-luvun linnoissa käytettyä kultanahkatapettia jäljittelemällä haluttiin luultavasti antaa arvokkaan aristokraattinen vaikutelma. Paperitapetit olivat jo levinneet laajalti myös rahvaan saataville. Tapettikuvio on 1900-luvun alkuvuosille tyypillinen: naturalistisesti tyylitellyt kukka-aiheet olivat tuolloin tapeteissa erityisen suosittuja.⁵⁴

Ruokasalia kiertävän korkean rintapaneelin päällä olevalle kapealle hyllylle Standertskjöldit olivat asettelleet pieniä koriste-esineitä. Halliin ja saloniin johtavien pariovien välissä on tummanruskeaksi lasitettu, yläosastaan vihrein kasviaihein koristeltu jyräjä jugendtyylinen kaakeliuuni.

”

*Tapetti jäljittelee
niin sanottua
kultanahkatapettia
ja on alkuperäinen.*

Lasiveranta

Ruokasalista aukeavat leveät työntöovet valoisalle lasiverannalle, joka toimii nykyisin luontotalon vaihtuvien näyttelyiden tilana. Alun perin ikkunoissa oli vain yksinkertaiset lasit, joten talvisin ovet ruokasaliin pidettiin suljettuina. Sekä lasitetut että avoimet verannat olivat yleisiä Suomen huvila-arkkitehtuurissa jo 1800-luvun puolivälistä alkaen. Eräänlaisena ulko- ja sisätilan välimuotona ne ilmensivät huvila-asumiseen kuulunutta luonnonläheisyyttä. Tyypilliseen tapaan myös Elfvikin lasiveranta oli sisustettu rottinkihuonekaluilla ja runsailla viherkasveilla, jotka toimivat välittävänä elementtinä luonnon ja sisätilojen välillä. Lasiveranta oli kesäaikaan suosittu paikka kahvihetkille ja seurustelulle. Lasiverannan ikkunoiden sulkumekanismi on Suomessa harvinainen, Englannissa tyypillinen liukuikkuna.⁵⁵

”

Tyypilliseen tapaan myös Elfvikin lasiveranta oli sisustettu rottinkihuonekaluilla ja runsailla viherkasveilla.

Lasiverantaa somistivat Lise Standertskjöldin maalaukset ja vuosisadan vaihteessa valmistetut keraamiset puutarhatontut. Ne oli alun perin sijoitettu puistoon, huvimajan alla olevaan ”luolaan”. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Turkkilaisen huoneen sisustus tuotiin Turkista kokonaisuudessaan. Museovirasto / P. O. Welin

Turkkilainen huone

Salongin perällä aukeaa ovi pienehköön huoneeseen, joka toimii nykyään näyttelytilana. Huoneen alkuperäisestä käyttötarkoituksesta ja sisustuksesta kertoo enää nurkassa oleva kaakeliuuni, jonka kaakeleissa on islamilaiseen ornamentiikkaan viittaavaa koristelua. Turkkilainen huone lienee erikoisin Standertskjöldien Elfvikin huonetiloista.

Elfvikin turkkilainen huone on kiinnostava esimerkki aikansa eurooppalaisen sisustustaiteen kiinnostuksesta eksoottisina pidettyjä ”itämaisia” kulttuureita kohtaan. Orientalismi, eli eurooppalaisten eksotisoiva kiinnostus Aasian ja Lähi-Idän taidetta ja käsityötä kohtaan, ilmeni jo 1600-luvun lopulta lähtien Kiinan taiteen ihailuna. 1800-luvulla muun muassa imperialismien ja maailmannäyttelyiden myötä kiinnostuttiin esimerkiksi Intiasta, Persiasta ja Japanista.

”Turkkilainen tyyli” tuli muotiin eurooppalaisessa sisustuksessa 1870-luvulta lähtien, ja vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla oli tyypillistä, että juuri miesten herrainhuoneet ja tupakkahuoneet sisustettiin divaaneilla, puhvituoleilla ja itämaisilla matoilla, kuten Elfvikissäkin tehtiin.⁵⁶ Samalla se ilmentää niitä edustavan seuraelämän edellyttämiä puitteita, jotka säätyläisperheen talossa piti olla, ja kertoo myös aikansa korostuneista sukupuolirooleista. Huone oli nimittäin lähinnä miespuolisten vieraitten tupakointia varten, sillä naisten seurassa tupakointia ei tuolloin pidetty sopivana.

Vapaaherra Emil Standertskjöld oli hankkinut huoneen sisustuksen kokonaisuudessaan Turkista. Turkkilaisen huoneen irtain sisustus hankittiin Kansallismuseon kokoelmiin Standertskjöldien kuoltua. Myös uunin kaakelit ovat Kansallismuseon omaisuutta, mutta ne on pysyvästi sijoitettu Elfviin.⁵⁷

Yksityiskohta turkkilaisen huoneen kaakeliuunista. KAMU Espoo / Heikki Vasara

Alakerran makuuhuoneet

Makuu- ja vierashuoneet sijaitsivat rakennuksen eteläpäädyssä, ja niiden ikkunat antavat etelään, itään ja länteen. Nykyisin luontotalon infopisteenä toimiva huone hallin vieressä oli Elvira Standertskjöldin makuuhuone. Oviaukko suoraan halliin on puhkaistu 2000-luvulla käytännöllisistä syistä, alun perin huoneeseen pääsi vain kapean käytävän kautta, mikä erotti perheen yksityiset tilat edustuskäyttöön tarkoitetuista tiloista. Vapaaherrattaren huoneessa oli rehevin verhoiluin koristettu sänky ja pieni divaani. Peilipöydän ylle oli asetettu kaareen kaksitoista pientä reliefiä: Ruotsin kuninkaat järjestyksessä Kustaa Vaasasta Oskar II:een.⁵⁸

Lise Standertskjöldin huone sijaitsi hallista alkavan käytävän päässä Elviran huoneen vieressä. Huoneessa oli elegantti kustavilaistyylinen istuinryhmä pienine kirjoituspöytineen. Seinälle hän oli ripustanut muun muassa vedoksen tai kopion Albert Edelfeltin maalaamasta oopperalaulaja Aino Acktén muotokuvasta. Huone on nykyisin luontotalon toimistotilana.

Museoviraston valokuvassa Elfvikin huoneet oli vapaaherrattaren kuolemasta lähes 10 vuotta. Lise oli ilmeisesti säilyttänyt äitinsä huoneen täysin entisellään. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Lisen huone oli kalustukseltaan kevyt ja verraten yksinkertainen. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Yläkerta

Portaikosta noustaan ylempään halliin, jossa on nykyisin leikkipaikka luontotalossa vieraileville lapsille. Standertskjöldien aikana ylempi halli toimi kirjastona. Seinät oli vuorattu säkkikankaalla. Myös vierashuoneet sijaitsivat yläkerrassa. Nykyinen luontotalon kokoustila oli ilmeisesti alun perin talon päävierashuone. Itään katsovasta ikkunasta avautui maisema Laajalahdelle, ja huoneen yhteydessä on myös pieni parveke. Nurkassa on kermanvärinen, jugendtyylinen kakluuni. Yksi yläkerran makuuhuoneista toimi ateljeena.⁵⁹

Yläkerran halli toimi kirjastona. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Keittiön leivinuuni ja puuhella ovat edelleen paikallaan. Paloturvallisuuden vuoksi niitä ei käytetä, kuten ei muitakaan talon tulisijoja. Museovirasto / P. O. Welin 1964

Palveluskunnan tilat

Säädynmukaiseen asumiseen kuului, että luokkaeroja ilmennettiin selkeästi myös talon tilajärjestelyissä. Herrasväen asuminen ja palvelijoiden toiminta oli erotettu selkeästi omiksi tiloikseen. Keittiö sijaitsee rakennuksen luoteiskulmassa erillään, tornimaisesti ulkonevassa rakennuksen kulmaosassa. Sinne on pihalta oma sisäänkäynti. Näin palveluskunnan arkiset taloustoimet eivät häirinneet herrasväen tai heidän vieraittensa idylliä.

Keittiön, alakerran hallin ja ruokasalin välillä on käytävämäinen tarjoiluhuone, joka helpotti palvelijoiden työtä ja eristi keittiöstä tulevat äänet ja hajut herrasväen maailmasta.⁶⁰ Tarjoiluhuoneesta on palvelusväen oma portaitko ylähalliin. Sieltä oli ovi myös palvelijan makuuhuoneeseen, joka palvelee nykyään luontotalon kävijöiden naulakkotilana. Sen yhteyteen on rakennettu kävijöille myös WC-tilat. Keittiö on luontotalon työntekijöiden taukotilana ja huvilassa viikonloppuisin toimivan kahvilan käytössä.

Lyijylasimaalaukset

Vaikuttavimpia elementtejä Villa Elfvikin kiinteässä sisustuksessa ovat hehkuvat lasimaalaukset, joita löytyy niin ikkunoista kuin sisäovistakin. Kotimainen lyijylasitaide pääsi kukoistukseensa samaan aikaan jugendarkkitehtuurin ja vilkkaan rakennustoiminnan kanssa. Vielä 1800-luvulla lasimaalauksia oli Suomessa vain muutamissa kirkkorakennuksissa, ja nekin olivat ulkomailla valmistettuja.

Englantilainen *The Studio* -aikakauslehti oli tässäkin asiassa keskeinen välittäjä suomalaisessa taide-elämässä. Englantilaisessa Arts and Crafts -liikkeessä korostettiin perinteisen käsityöläisyyden elvyttämistä, ja lasimaalaustaiteella oli siinä tärkeä rooli. Yhdysvalloissa kehitettiin muun muassa lasitaiteilija Louis Comfort Tiffanyn toimesta myös uusia lasityyppejä koristetaiteen tarkoituksiin, esimerkiksi niin sanottu opaakkilasi.

Lasimaalaustaiteen uudet tekniikat tulivat Suomeen helsinkiläisen Salomo Wuorion koristemaalausliikkeen omaksumina 1890-luvulla. Myös Bror Bertel Alancon suunnittelemat Elfvikin lasimaalaukset teetettiin Wuorion liikkeessä, joka tunnetaan useiden 1800-luvun lopun helsinkiläisten julkisten rakennusten ja kerrostalojen maalauskoristeluista.

Elfvikissä huomion kiinnittää etenkin hallin suuri lasimaalaus, jossa on hyödynnetty opaakkilasin lisäksi niin kutsuttua katedraalilasia (ks. kansikuva). Auringonlasku oli aikakauden brittiläisessä koriste taiteessa yleinen aihe. Länteen suunnatun ikkunan lasimaalaus hehkuu juuri auringonlaskun aikaan, ja levittää pehmeää valoa halliin. Pienempiä lasimaalauksia on sijoitettu myös hallin väliseiniin ja ruokasalin pikkuikkunoihin, joiden lasimaalauksissa on abstraktit ympyräaiheet.⁶¹

Jugendkauden mieltymys luontoaiheisiin ja etenkin kasvien ja hyönteisten koristeellisuuteen näkyy huvilan edustustilojen väliovissa, joiden lasimaalauksissa on tyyliteltyjä ruusuja, perhosia ja sudenkorentoja.
KAMU Espoo / Heikki Vasara

”

Vaikuttavimpia elementtejä Villa Elfvikin kiinteässä sisustuksessa ovat hehkuvat lasimaalaukset, joita löytyy niin ikkunoista kuin sisäovistakin.

Kaakeliuunit

Tulisijat ovat tärkeä osa Villa Elfvikin kiinteää sisustusta. Kaikki 15 keskenään erilaista uunia ovat säilyneet. Elfvikissä voi ihailla kaakeliuunien rikasta muoto- ja värimaailmaa ja huomata vuosisadan vaihteen tyylliset muutokset niiden suunnittelussa. Huvilasta löytyy jyrkeviä, luontoaihein koristeltuja ja voimakkain värein lasitettuja jugenduuneja ja 1800-luvun sirompia uunimalleja. Kaakeliuunien ohella Elfvikin hallista löytyy vuolukivinen avotakka, jonka suunnittelijaksi on mainittu Akseli Gallen-Kallela. Avotakka oli tuolloin Suomessa harvinainen, mutta Englannissa jo vuosisatojen ajan tyypillinen ratkaisu.

Kaakeliuunien kukoistus alkoi 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Kysyntä kasvoi etenkin Helsingissä, sillä nopeasti kasvavan kaupungin uudet kerrostalot lämmitettiin uuneilla. Keskuslämmitys syrjäytti uunit pääasiallisena lämmitystapana vasta 1910-luvulla. 1870-luvulla perustettiin monet tärkeimmät kaakeliuuneja valmistaneet tehtaat, kuten helsinkiläiset Ruoholahden kaakelitehdas ja Arabian tehdas (jonka tuotannosta kaakeliuunit olivat vain pieni osa), sekä Turun kaakelitehdas. Helsinkiläinen Wilhelm Andsténin tehdas oli perustettu jo vuonna 1842. Jugendin myötä kaakeliuunien taiteelliseen suunnitteluun alettiin kiinnittää uudella tavalla huomiota ja monet aikakauden merkittävimmät kuvataiteilijat ja arkkitehdit osallistuivat kaakeliuunien suunnitteluun.

1800-luvun lopulla kaakeliuunien rikas historistinen muotomaailma heijasteli aikansa sisustusihanteita. Taideteollisuuden uudistuminen vuosisadan vaihteessa ilmeni kaakeliuunien suunnittelussa ja kaakelitehtaiden mallistoissa. Uunit saivat käytännöllisen tehtävänsä ohella tärkeän roolin kodikkaan tunnelman luomisessa. 1890-luvun lopulla vanhoja malleja kritisoitiin ja tilalle vaadittiin omaperäisempää ja ”suomalaisempaa” muoto- ja värimaailmaa. Suomalaiset jugendkaakeliuunit saivat pian tyypilliset piirteensä. Syvin värein lasitetut eheät kaakelipinnat syrjäyttivät rokokoon kiemurat. Koristeiksi tyylliteltiin kotimaisia kasvi- ja eläinaiheita.

Kaakelitehtaat julkaisivat katalogeja, joissa oli runsaasti erilaisia muoto- ja väri vaihtoehtoja. Osa Elfvikin uuneista on jäljitettävissä näistä katalogeista. Elfvikin arkkitehti Mauritz Gripenberg suunnitteli hallin istuskelunurkkauksen vihreän uunin, joka löytyy numerolla 80 Andsténin kaakelitehtaan katalogista vuodelta 1903. Mallipiirustuksessa uuni on sijoitettu samankaltaiseen nurkkaukseen kuin Villa Elfvikissä, jonka suunnittelu ja rakentaminen oli parhaillaan käynnissä. Uuneja markkinoitiin esittämällä ne piirustuksissa osana sisustusta. Tavan aloitti Andstén.

Gripenbergin suunnittelema kaakeliuuni alakerran hallissa. KAMU Espoo / Heikki Vasara

Arabia palkkasi juuri Gripenbergin laatimaan vastaavat perspektiivipiirustukset uunimalleistaan. Arabian vuoden 1914 katalogin uuni numero 23 löytyy Villa Elfvikin eteisestä. Tämän uunin suunnittelija ei ole tiedossa. Elfvikin ruokasalin uuni puolestaan löytyy samaisesta katalogista numerolla 22. Sen on suunnitellut arkkitehtitoimisto Grahns, Hedman & Wasastjerna. Elfvikissä kyseiseen uuniin on rakennettaessa lisätty hyllymäinen lista. Oli tavallista, että uunien mittasuhteita ja koristeita muokattiin tilaajan toiveiden mukaan.

Villa Elfvikin tulisijat kertovat säätyläiskodin huoneilojen välisestä hierarkiasta. Edustavuuden kannalta tärkeimmissä huoneissa eli ruokasalissa, salongissa, hallissa, eteisessä, turkkilaisessa huoneessa ja yläkerran päävierashuoneessa on aikakauden viimeisimmän muodin mukaiset uunit. Osa niistä on lasitettu kylläisin vihreän ja ruskean sävyin, mikä nosti uunien hintaa merkittävästi. Villa Elfvikin yksityisempiin huoneisiin sekä palveluskunnan tiloihin on sen sijaan sijoitettu 1800-luvun lopun mallien mukaan valkeat kaakeliuunit, jotka ovat myös oman aikansa uunien joukossa yksinkertaisimmasta päästä ja suosittuja säätyläiskotien arkisemmissa tiloissa. Tietävästi kaksi näistä uuneista oli peräisin Bredvikin tilan vanhasta päärakennuksesta.⁶²

Katoava idylli

Varojen vähetessä juhlat harvenivat ja Elfvikin pysähtynyt idylli vähitellen rapistui. Vuosisadan alun elämäntyylisiin ei ollut enää paluuta, ja Standertskjöldien oli sopeuduttava muuttuneeseen maailmaan. Myös sodat ja kriisit koettelivat Elfvikin rauhaa.

Elfvikin entiseltä kasvimaalta 1980-luvun alussa otetussa kuvassa näkyvät tilanhoitajan talo ja sauna, jotka purettiin huonokuntoisina myöhemmin. Päärakennus hämmöttää taustalla. Etualalla näkyy kasvihuoneiden raunioita. KAMU Espoo

uosien mittaan Standertskjöldien omaisuus hupeni ja vähitellen palvelusväkeen ei ollut enää varaa. Säädynmukaista edustavuutta kuitenkin pyrittiin pitämään yllä, ja tarpeen tullen hyödynnettiin vuokratyövoimaa. Leskivapaaherrattaren taloudellinen tilanne oli hankala, ja edustushetkien ulkopuolella perhe joutui elämään hyvin niukasti. Myös seuraelämä Elfvikissä hiljeni vuosien mittaan. Naapureiden ja tilan työntekijöiden muistot 1940- ja 1950-luvuilta eroavat kuvauksista ulospäinsuuntuneesta ja vieraanvaraisesta perheestä. Perheen elämäntapaa kuvattiin pikemminkin eristyneeksi.⁶³

Palvelusväen vähenemisen taustalla ei toki ollut pelkästään se, että rahat loppuivat. Palkollisten työpanokseen perustuva säätyläistön elämäntapa romahti ensimmäisen maailmansodan myötä. 1900-luvun kansalliset ja kansainväliset kriisit vaikuttivat myös Elfvikin jokapäiväiseen elämään. Sisällissodan aikana 1918 Standertskjöldit tietävästi pakenivat Ruotsiin.⁶⁴ Sodan loppuvaiheessa väkivaltaisuuDET tulivat aivan lähelle, kun Leppävaarassa käytiin yksi Helsingin valtauksen merkittävimmistä taisteluista punakaartin ja saksalaisjoukkojen välillä.

Jatkosodan (1941–1944) aikana Laajalahdelle putosi pommeja, ja myös Villa Elfvik oli vähällä tuhoutua kokonaan. Kertoman mukaan keittiön sisäänkäynnin kohdalle katon läpi putosi palopommi, joka kaikeksi onneksi oli viallinen eikä syttynyt palamaan. Vahingot jäivät melko pieniksi ja korjattiin myöhemmin.⁶⁵

Jonkun verran varoja kertyi myös vuokralaisista, joita asui talon yläkerrassa. Alakerta pysyi Standertskjöldien yksityisalueena: vuokralaisten tuli käyttää keittiön kautta kulkevia palvelijanportaita. Thelma joutui ottamaan vastuulleen kodin- ja puutarhanhoidon. Tilanne alkoi vaikuttaa myös talon ylläpitoon: katto vuosi, mutta kalliiseen korjaukseen ei ryhdytty. Vuotokohtien alle sijoiteltiin ämpäreitä, ja vetoisissa huoneissa oleskeltiin sen mukaan, missä olosuhteet olivat siedettävimmät. Vapaaherratar Elviran kuollessa 88-vuotiaana vuonna 1955 entinen säätyläisidylli oli jo rappeutunut.⁶⁶

Thelma kuoli vuotta myöhemmin, minkä jälkeen Lise asui huvilassa yksin. Hän ylläpiti suvun perinteitä järjestämällä esimerkiksi loppiaistanssiaisia. Yhteydenpito sukulaisten kanssa näyttää saaneen entistä tärkeämmän roolin hänen elämässään. Hän piti Standertskjöldien keskinäisten välien lujittamista tärkeänä ja järjesti suvun nuorille jäsenille vuosittain illallisia Helsingissä, jotta nämä tutustuisivat toisiinsa.⁶⁷

Perheenjäsentensä kuoltua Lise alkoi myös matkustella. Hänellä kerrotaan olleen mukanaan autonkuljettaja, joka kyyditsi häntä matkakohteissa vuokra-autolla. Matkustelu loppui viimeistään terveysongelmien vuoksi.⁶⁸ Viimeisinä vuosinaan Lise sai aivoverenvuodon ja joutui sen jälkeen käyttämään pyörätuolia. Villa Elfvikin kunnossapito tuotti hänelle ymmärrettävästi vaikeuksia, ja vastuu huvilan isännöinnistä luovutettiin Lisen vielä eläessä Svenska litteratursällskapetille.⁶⁹

Standertskjöldien toimeentulo perustui Elfvikin tilusten myymiseen ja vuokraamiseen. Lisätuloja tuotti Elfvikin mäen graniittilouhos, joka oli toiminnassa vuoteen 1960 saakka. Alun perin Elfvikiin kuului 183 hehtaaria maata, josta 53 hehtaaria oli

1900-luvun kansalliset ja kansainväliset kriisit vaikuttivat myös Elfvikin jokapäiväiseen elämään.

viljeltyä. Jo vuonna 1917 Elvira myi kolme neljäsosaa Elfvikin tiluksista M. G. Steniuksen yhtiölle, joka sittemmin myi 1930-luvun lopulla alueen Helsingin kaupungille. Alkuun tilalla harjoitettiin puutarhaviljelyä itse, mutta 1920-luvulla viljelykset annettiin vuokralle. Lisen kuollessa tiluksista oli jäljellä enää 28 hehtaaria.⁷⁰ Osa maa-alueista oli luovutettu toisen maailmansodan jälkeen siirtoväen asuttamiseksi. Entisille Elfvikin maille rakentui Laajalahden kaupunginosa.⁷¹

Lapsuusmuistoja Elfvikistä

Hannu Silanto (s. 1942) muutti Elfviin kuukauden ikäisenä helmikuussa 1942 hänen isänsä saatua tilanhoitajan paikan Elfvikistä. Perheeseen kuuluivat lisäksi äiti, kaksoissisko ja viisi vuotta vanhempi isosisko. Silannot asettuivat asumaan päärakennuksen vieressä sijainneeseen vanhaan renkitupaan, joka on sittemmin purettu. Perhe asui Elfvikissä vuoteen 1952 saakka.

Elfvikissä oli tuottoisat viljelysmaat. Silannot viljelivät pelloilla ja kasvihuoneissa muun muassa perunaa, porkkanaa, tomaattia ja kurkkua. Lisäksi heillä oli kotieläimiä: muutama lehmä, kanoja, sika ja hevonen. Työnjako vastasi vielä perinteistä agraariyhteiskuntaa: äiti vastasi karjanhoidosta ja isä viljelyksistä. Tuolloin oli tavallista, että myös lasten tuli osallistua maatalon töihin, ja Hannu siskoineen oli esimerkiksi paimenessa. Perhe sai pitää suurimman osan tilan tuotoista itse, kunhan Standertskjöldeille toimitettiin osa sadosta. Tilanhoitaja vastasi myös polttopuiden toimittamisesta päärakennukseen.

Toisinaan Standertskjöldit antoivat pienelle Hannulle pikkutehtäviä: hän kävi neitien puolesta kaupassa ja kuskasi heitä hevosvaunuilla läheiselle kioskille asioita hoitamaan. Leppävaaran asemalle saakka hän ei saanut mennä, eikä lapsen myöskään sopinut kyyditä ”hienompia” vieraita, mikäli sellaisia saapui. Pikkupojalle ostosreissusta hyvitykseksi annettu kolikko ei riittänyt edes lakritsin ostamiseen. Hienot neidit elivät hyvin niukasti. Hannu Silanto muistelee, että vaikka talo rapistui, ullakolle aseteltiin ämpäreitä vuotokohtien alle ja entisessä palvelijanhuoneessa oli kanala, pyrittiin samalla pitämään kiinni tietystä edustavuudesta. Hannun piti esimerkiksi haravoida puiston hiekkakäytävät silloin, kun vieraita oli tulossa.

Silanto kertoo viihtyneensä Elfvikissä lapsena mainiosti. Paikka oli upea: metsät, rannat ja kivilouhokset tarjosivat kiehtovia leikkipaikkoja ja lähitienoon lapsista sai leikitovereita. Vanhemmat eivät juuri ehtineet katsoa perään, joten uimataidottomat lapset saattoivat vapaasti

Metsät, rannat ja kivilouhokset tarjosivat kiehtovia leikkipaikkoja ja lähitienoon lapsista sai leikitovereita.

rakentaa lauttoja louhoslammikoilla. Elfvikin rakennuskanta oli kuitenkin rappeutunut, ja asuinolosuhteet olivat varsin ankeat. Rotat ja hiiret tunkeutuivat asuinhuoneisiin, jotka olivat talvella hyvin kylmiä. Sota-aikana ja sen jälkeen oli lisäksi pulaa kaikesta, mutta Silanto toteaa perheensä tilanteen olleen varsin hyvä. Omavaraisuus toi turvaa vaikeina aikoina.

Perheen suhdetta Standertskjöldeihin määritti tietty etäisyys. Silanto muistelee saaneensa nuhteita äidiltään, kun erehtyi tämän kuullen sinuttelemaan Thelmaa. Sisällä päärakennuksessa käytiin harvoin. Standertskjöldien ollessa poissa Silannon tati, joka asui päärakennuksen yläkerrassa vuokralla, saattoi näyttää heille alakerran huoneita salaa. Lapsen silmin turkkilainen huone oli tietysti jännittävä, ja paksujen verhojen pimentämät huoneet tyylihuonekaluineen ja taideteoksineen olivat hieman pelottaviakin. Joulun aikaan tilanhoitaja toi joulukuusen päärakennukseen, ja Hannu Silannon vanhempi sisko sai koristella kuusen vapaaherratar Elvira Standertskjöldin valovan silmän alla. Vapaaherratar oli ankara ja hieman pelättykin hahmo. Vetäytyvämpi Thelma jäi etäiseksi, mikä osittain johtui myös siitä, ettei hän juuri puhunut suomea.

Lise sen sijaan oli tuttavallisempi, hän saattoi pyytää pikku-Hannun seurakseen ongelle. Perheen yhteydenpito Lisen kanssa jatkui vielä sen jälkeen, kun he olivat jo muuttaneet pois. Äitinsä ja sisarensa jo kuoltua Lise ilahtui kovasti siitä, että Silannot kävivät toisinaan Elfvikissä kylässä, lähettipä hän perheelle postikortinkin matkoilla ollessaan.⁷²

LISEN JA THELMAN VIIMEINEN TAHTO

Äiti Elviran kuoleman jälkeen Lise ja Thelma laativat keskinäisen testamentin, jossa kumpikin antoi toiselle täyden hallintaoikeuden omaisuuteensa oman kuolemansa jälkeen. Testamentissa myös ilmaistiin sisarten yhteinen tahto siitä, mitä Elfvikille ja sisarten omaisuudelle tuli tapahtua molempien poismenon jälkeen. Standertskjöldin suvun jäseniä esittävät muotokuvat määrättiin sukuyhdistykselle ja sen jäsenille jaettaviksi. Poikkeus oli Eero Järnefeltin Elvirasta maalaama muotokuva, joka erikseen määrättiin lahjoitettavaksi Ateneumin taidemuseoon.⁷³

Villa Elfvikin maa-alueet ja loput irtaimistosta lahjoitettiin Svenska litteratursällskapet (SLS) hallinnoimalle Svenska kulturfondenille. Ehtona oli, että Elfvikiin perustettaisiin lepo- ja vanhainkoti ruotsinkielisille näyttelijöille ja taiteilijoille. Tämän toiminnan rahoittamiseksi testamentti salli kiinteistön osien myynnin, lukuun ottamatta pääarakennusta ja puistoa, jotka tuli säilyttää viimeiseen saakka. Mikäli säätiön olisi pakko myydä Elfvik, tulisi koko kauppasumma käyttää vastaavan toiminnan perustamiseksi muualle.⁷⁴ Testamentti vahvistaa muistakin lähteistä esiin nousevaa käsitystä siitä, mitkä asiat Lise ja Thelma kokivat tärkeiksi ja itselleen läheisiksi. He halusivat käyttää perintönsä edistämään suomenruotsalaista taide- ja kulttuurielämää.

Villa Elfvikin hoito siirtyi käytännössä SLS:n vastuulle Lise Standertskjöldin vielä eläessä. Säätiö vastasi huvilan ylläpidosta ja Liselle maksettiin elatusrahaa, jonka varassa hän eli viimeiset vuotensa. Lise Standertskjöld kuoli 81-vuotiaana maaliskuussa 1974. Hänet haudattiin vanhempiensa ja sisarensa rinnalle Helsingin Hietanien hautausmaalle.⁷⁵

SLS:lle Villa Elfvikistä muodostui ongelma, jonka ratkaiseminen aiheutti tulevina vuosina sisäisiä erimielisyyksiä ja myöhemmin julkista kritiikkiä yhdistystä kohtaan. Säätiön talousneuvosto päätti hankkiutua Villa Elfvikin irtaimistosta eroon. Ennen yleistä huutokauppaa järjestettiin Standertskjöldin suvun sisäinen huutokauppa lähinnä suvun monogrammilla varustetuille esineille. Lisäksi neuvoteltiin Museoviraston kanssa, joka hankki turkkilaisen huoneen sisustuksen kokoelmiinsa uunikaakeleita myöten. Varsinainen huutokauppa pidettiin marraskuussa 1975. Tilaisuus herätti laajaa kiinnostusta, ja tungoksen vuoksi huutokauppa jouduttiin siirtämään talon pihamaalle. Hintoja luonnehdittiin korkeiksi, ja osa esineistöstä myytiin antiikkikauppiaille.⁷⁶

Huutokaupan myötä Villa Elfvikin irtain sisustus joutui hajalleen. Seuraavina vuosina talo rappeutui entisestään. Säätiö selvitti Lise ja Thelma Standertskjöldin testamentin toteuttamismahdollisuuksia vasta vuonna 1978. Rakennusteknisen raportin mukaan vanhainkodin perustaminen huvilaan ei ollut mahdollista. Virkistyskeskuksen perustaminen olisi ollut mahdollista, mutta testamentissa mainittua kohderyhmää pidettiin liian pienenä. Molemmat vaihtoehdot olisivat

”

*He halusivat
käyttää perintönsä
edistämään
suomenruotsalaista
taide- ja
kulttuurielämää.*

edellyttäneet erillistä uudisrakennusta majoitustiloja varten. Selvityksen teettäneet valtuutetut ajoivat jälkimmäisen vaihtoehdon toteuttamista, mutta talousneuvosto oli jo valmistautunut Villa Elfviin myyntiin. Vuonna 1979 aloitettiin neuvottelut Rakennushallituksen kanssa, ja huvila maa-alueineen myytiin valtiolle vuonna 1981.⁷⁷

Villa Elfvikistä ei tullut taiteilijoiden lepokotia, mutta Standertskjöldin neitien viimeinen tahto suomenruotsalaisten taiteilijoiden ja näyttelijöiden tukemisesta on sittemmin toteutunut toisella tavalla. *Lise och Thelma Standertskjölds fond* on Svenska kulturfondenin erikoisrahasto. Se on 1980-luvulta lähtien tarjonnut tuetua asumista ruotsinkielisille näyttelijöille ja taiteilijoille. Testamentissa toivottiin varoja käytettävän taiteilijoiden kuntoutus- ja virkistystoimintaan, mutta rahasto jakaa taiteilijoille myös työskentelyapurahoja. Vuonna 2024 säätiö ilmoitti jakavansa sisarten rahastosta 700 000 euroa. Asuntoja rahastolla on yli 50, joista suuri osa on palveluasuntoja.⁷⁸

”

Testamentissa toivottiin varoja käytettävän taiteilijoiden kuntoutus- ja virkistystoimintaan, mutta rahasto jakaa taiteilijoille myös työskentelyapurahoja.

Rapistunut Villa Elfvik vuonna 1980. KAMU Espoo

Kaikille avoimeksi luontotaloksi

Kunnostettuun
jugendhuvilaan on
vapaa pääsy. Villa
Elfvikin luontotalo/
Jussi Helimäki 2015

Espoon kaupungin ympäristövalistuskeskus – Villa Elfvikin luontotalo – avattiin yleisölle vuonna 1992 kattavan peruskorjauksen jälkeen. Tätä oli edeltänyt vuosia kestänyt kiista Villa Elfvikin säilyttämisestä ja huvilan uudesta käyttötarkoituksesta. Luontotalon näyttelyt ja tapahtumat tarjoavat ympäristötietoutta ja luontoelämyksiä kaikenikäisille kävijöille. Yleisöä houkuttelee myös historiallinen miljöö: huolella kunnostetun entisen säätyläishuvilan tunnelmasta pääsee nyt nauttimaan kuka tahansa.

KAMPPAILU VILLA ELFVIKISTÄ

Mutkikas ja pitkittynyt debatti rappeutuneen Villa Elfvin kohtalosta heräsi 1970-luvun lopulla ja jatkui aina seuraavan vuosikymmenen puoliväliin saakka. Neuvo- tellessaan SLS:n kanssa huvilan ostamisesta valtiolle, Rakennushallitus (nykyinen Senaatti-kiinteistöt) tilasi Museovirastolta lausunnon huvilan suojeltavista arvoista. Museovirasto piti Villa Elfviä sekä rakennustaiteellisesti että kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokkaana rakennuksena ja lausui ”pyrkivänsä sen suojeluun omistajasta riippumatta”. Viraston mukaan huvila oli rakenteiltaan kohtuullisessa kunnossa.⁷⁹

Suomen valtio osti Elfvin vuonna 1981. Kiinnostus kohdistui ennen kaikkea maa- alu- eisiin. Valtion alainen Otaniemen hoitokunta suunnitteli vielä tässä vaiheessa kor- keakoulu- ja yritysalueen laajentamista Laajalahden rantamia pitkin Elfviin saak- ka.⁸⁰ Villa Elfvin säilyttämiselle ei nähty tarvetta, ja valtio halusi purkaa huvilan. Museovirastolta pyydettiin uusi lausunto, joka poikkesi huomattavasti aiemmasta. Sen mukaan rakennus oli huonokuntoinen, eikä Museovirasto enää vastustanutkaan purkamista.⁸¹

Kansalaisissa tilanne herätti hämmästyystä ja suuttumusta. Epäilyksiä herätti se, että valtion virasto ei vastustanut purkamista enää silloin kun korjauskulut olisivat koitu- neet valtiolle. Villa Elfvin kohtaloa puitiin paikallismedioiden uutisjutuissa ja yleisön- osastoilla. Myös SLS sai kritiikistä osansa: sitä syytettiin Villa Elfvin kunnossapidon laiminlyönnistä. Seuraa pidettiin ainakin osasyllisenä huvilan rappioon. Lehdistössä liikkui lukuisia eri näkemyksiä siitä, kuka huvilan rappiosta oli vastuussa.⁸² Helsingin Sanomien maaliskuussa 1983 julkaistussa artikkelissa tilanteesta nähtiin kitkerää iro- niaa: kulttuurisäätiön ja Museoviraston katsottiin edesauttaneen huvilan rappiota.⁸³

Huoli Villa Elfvin säilymisestä sai kansalaiset järjestäyty- mään. Perinteisen rakennuskulttuurin ystävät ry osallistui aktiivisesti asiasta käytyyn julkiseen keskusteluun, vetosi päättäjiin ja vaati Villa Elfvin suojelua ja hellävaraista korjaamista esimerkiksi kulttuurikäyttöön.⁸⁴ Villa Elfvik onkin kiinnostava esimerkki kansalaisaktiivisuuden merkityk- sestä suomalaisen rakennussuojelun historiassa. 1960- ja 70-lukujen purkuaalto oli hävittänyt Suomen historiallista rakennuskantaa. Vähitellen purkamista alettiin vastustaa ja rakennussuojelulle saatiin myös entistä vahvempi juridinen asema. Jugendhuvilan purkaminen ei enää ollut sivuutet- tavissa olankohautuksella.

Villa Elfvin kohtalon käänsi lopulta se, ettei Espoon kau- pungin rakennuslautakunta myöntänyt valtiolle purkulu- paa. Espoon kaupunginmuseon mukaan huvila oli tärkeä osa Espoon rakennusperintöä ja kulttuurihistoriaa.⁸⁵ Myös kaupungin päättäjien keskuudessa oli havahduttu puolustamaan Villa Elfviä. Jo vuonna 1983 viitisenkymmentä espoolaista kaupunginvaltuutettua oli vedonnut kaupunginhallitukseen Villa Elfvin säilyttämisen ja kunnostamisen puolesta.⁸⁶ Tässä vaiheessa valtio halusi luovuttaa huvilan kaupungille. Villa Elfvik lahjoitettiin Espoon kaupungille vuonna 1985. Tämän lisäksi kaupunki osti huvilaa ympäröivän piha-alueen 200 000 markalla.⁸⁷ Pitkittyneen kiistan aikana huvila oli rappeutunut entisestään, ja se oli mittavan peruskorjauksen tarpeessa. Lisäksi siltä puuttui yhä sopiva käyttötär- koitus, mutta suunnitelmia huvilaan sijoitettavasta toiminnasta oli jo vireillä.

”

Villa Elfvik onkin kiinnostava esimerkki kansalaisaktiivisuuden merkityksestä suomalaisen rakennussuojelun historiassa.

YMPÄRISTÖVALISTUSTA ESPOOSEEN

Liikenteen, jätehuollon, teollisuuden ja rakentamisen aiheuttamiin ympäristöongelmiin oli havahduttu Espoossa 1970-luvulla niin kansalaisten kuin päättäjienkin keskuudessa. Etenkin kaavoitus oli grynderivetoista ja varsin kuritonta, eikä ympäristöasioita juuri otettu rakentamisessa huomioon. Tällöin Espoossa ruvettiin ajamaan ympäristönsuojelulautakunnan perustamista osaksi kaupungin hallintoa. Hanke herätti päättäjissä myös vastustusta. Kaikki eivät puoltaneet kaavoituksen rajoittamista ympäristönsuojelullisista syistä. Tiukan äänestyksen jälkeen kaupunginhallitus kuitenkin päätti ympäristönsuojelulautakunnan perustamisesta Espooseen vuonna 1978. Lajissaan se lukeutui Suomen ensimmäisiin.⁸⁸

Ympäristövalistustoiminnalla ja sen kehittämällä oli alusta saakka keskeinen rooli lautakunnan toiminnassa, vaikka sitä ei esimerkiksi lainsäädännössä edellytetty. Tavoite ympäristövalistuskedon perustamisesta Espooseen mainittiin jo vuonna 1984 laaditussa lautakunnan toimintasuunnitelmassa vuosille 1985–1989. Lautakunta tilasi esisuunnitelmat Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunulalta, ja ne valmistuivat jo syksyllä 1984.⁸⁹ Monet Espoon vanhat huvilat ja kartanot, kuten Karhusaaren huvila ja Albergan kartano, olivat tuolloin tyhjillään ja vaarassa rappeutua vailla käyttötarkoitusta. Ympäristövalistuskedusta kaavailtiinkin sijoitettavaksi ensisijaisesti johonkin käyttötarkoitusta vailla olevaan, kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen rakennukseen. Ehtona oli myös sijainti luonnonkauniilla paikalla, jonka läheisyydessä olisi opetustoiminnalle sopivaa vaihtelevaa luontoa.⁹⁰

Kartoitettujen vaihtoehtojen pohjalta laadittiin esisuunnitelmat Villa Elfvikistä ja Iiviniemen Villa Rulluddista. Ympäristövalistuskedon sijoittamista Elfviikiin puolsivat sen sijainti Laajalahden luonnonsuojelualueen kupeessa ja helppo saavutettavuus kehätien ja Turunväylän läheisyydessä. Myös Uudenmaan lääninhallitus oli jo vuonna 1984 puoltanut valistuskedon sijoittamista Elfviikiin.⁹¹ Ympäristönsuojelulautakunnan tiukassa äänestyksessä valinta osui Elfviikiin.⁹² Villa Rulludd puolestaan päättyi myöhemmin Espoon kaupunginmuseon huvilamuseoksi.

Kun hanketta esiteltiin kaupunginhallitukselle ja -valtuustolle vuonna 1985, se kohdasi myös voimakasta vastustusta. Jotkut pitivät huvilan korjaamista liian kalliina, joidenkin mielestä ympäristötietoisuuden levittäminen ei ollut tarpeellista. Puhuttiin esimerkiksi propagandakeskuksesta ja ”vihreiden valtakunnanpesästä.”⁹³ Ympäristönsuojelulautakuntaa myös moitittiin toimivaltansa ylittämisestä hankkeensa edistämisessä. Esisuunnitelmat oli laadittu ennen kuin ympäristövalistuskedon sijoittamisesta oli tehty laillisesti pitävää päätöstä. Suunnitelmat esiteltiin kaupunginvaltuustolle samassa kokouksessa, jossa tilintarkastajat moittivat suunnitelmaa talousarviosäännösten vastaisena.⁹⁴ Ympäristönsuojelulautakunta ei myöskään ollut ainoa taho, joka havitteli Villa Elfvikiä itselleen. Huvilaan ehdotettiin esimerkiksi kulttuuritoimintaa: muun muassa Espoon Kirjailijat oli jo vuonna 1983 esittänyt huvilan kunnostamista kirjailijoiden käyttöön.⁹⁵ Melko yllättäen ehdotettiin myös Villa Elfvikin kunnostamista kaupunginjohtajan virka-asunnoksi.⁹⁶

Ankarasta vastustuksesta huolimatta esitys saatiin läpi. Vuoden 1986 talousarvioon varattiin miljoona markkaa huvilan kunnostamiseen ympäristövalistuskedoksi. Villa Elfvikin luontotalon perustaminen oli ympäristönsuojelulautakunnalle voitto. Tavoitteena oli saada ihmiset ymmärtämään, että he ovat riippuvaisia ympäristöstään ja että heillä on omalla toiminnallaan ja valinnoillaan mahdollisuus ja myös vastuu vaikuttaa sen tilaan.⁹⁷ Hanke oli Suomessa urauurtava. Luontotalon toiminnalle jo alussa asetetut tavoitteet ovat yhä ajankohtaisia.

Villa Elfvikin kattoremontti käynnissä kesällä 1986. KAMU Espoo

VILLA ELFVIK PERUSKORJATAAN

Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunulan peruskorjaussuunnitelma valmistui loppuvuodesta 1986. Korjauksen lähtökohdaksi asetettiin luontotalon toiminnan sopeuttaminen huvilan vanhoihin tilajärjestelyihin. Tilojen tuli myös olla teknisesti toimivat ja käytännön vaatimusten mukaiset. Myös Espoon kaupunginmuseo korosti, että ympäristövalistuskusken sijoittaminen Elfviin ei saanut uhata talon kulttuurihistoriallisia arvoja, joiden säilymistä päinvastoin tulisi vaalia.⁹⁸

Kattoremontti oli kriittinen uusien vesivahinkojen estämiseksi, ja se aloitettiin jo syksyllä 1986. Kunnossapidon pitkäaikaisen laiminlyönnin ja alun perinkin puutteellisesti eristetyin vesikaton vuoksi talossa oli lahovaurioita kattorakenteitten ohella myös seinähirissä. Vesikattoremontissa talon kattorakenteita jouduttiin uusimaan ja tukemaan. Rakennusvaiheessa tiilet oli ladottu suoraan rimojen päälle, mikä teki talon jo alun perin alttiiksi vesivahingoille. Remontissa katolle asennettiin eristeeksi laudoitus ja kaksinkertainen huopa. Varsinainen peruskorjaus toteutettiin vasta vuosina 1989–1991.⁹⁹

Tiilikate ladottiin vasta peruskorjauksen yhteydessä. Osa 9 000 vanhasta kattotiilestä käytettiin uudelleen. Koska erilaisia tiiliä oli katossa peräti seitsemää tyyppiä, ei uusien hankkiminen ollut aivan yksinkertaista. Osa saatiin hankittua käytettynä, mutta osa erikoistiilistä piti teettää erikseen. Niin sanotut majavanhäntätiilet tilattiin Tšekkoslovakiasta ja koristetiilet puolestaan teetettiin

”

Korjauksen lähtökohdaksi asetettiin luontotalon toiminnan sopeuttaminen huvilan vanhoihin tilajärjestelyihin.

käsityönä Kemiössä. Peruskorjauksessa myös julkisivujen rappaukset uusittiin. Rakennuksen ikkunat olivat suhteellisen hyvässä kunnossa, ja valtaosa niistä kunnostettiin. Ainoastaan ullakon ja kellarin ikkunoita uusittiin.¹⁰⁰

Sisätiloissa alkuperäistä materiaalia pyrittiin säilyttämään mahdollisuuksien mukaan, mutta laajojen lahovaurioiden vuoksi jopa kokonaisia välipohjarakenteita jouduttiin uusimaan. Toisaalta esimerkiksi ruokasalin alkuperäiset tapetit oli mahdollista säilyttää ja konservoida. Museoviraston omistamat turkkilaisen huoneen uunikaakelit sijoitettiin Elfvikiin ja uuni koottiin uudestaan. Museovirastosta oli esitetty kokonaisuuden palauttamista Elfvikiin, mutta tästä ideasta luovuttiin, ja huone otettiin luontotalon perusnäyttelyn käyttöön. Huvilan vanha huonejako säilytettiin, mutta uusia oviaukkoja ja kulkuyhteyksiä avattiin käytettävyyden parantamiseksi. Vanhalle kylmäullakolle rakennettiin luokahuone luontokoulua varten. Lisäksi taloon rakennettiin uusia WC-tiloja.¹⁰¹

Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunula laati suunnitelmat myös talon irtaimesta sisustuksesta. Taloon hankittiin vanhoja huonekaluja ja esimerkiksi kattokruunu antiikkiliikkeitä. Lisäksi yleisötiloihin, kuten kahvilaksi muutettuun ruokasaliin, teetettiin puusepäntyönä arkkitehtitoimiston suunnittelemaa, historiallisiin puitteisiin sulautuvia huonekaluja. Osa irtaimistosta, kuten monet valaisimet ja toimistotilojen huonekalut, oli aikansa uudistuotantoa.¹⁰²

Peruskorjaus käynnissä. Turkkilaisen huoneen kaakeliuuni odottaa uudelleen kokoamista. KAMU Espoo

Elfvikin vanhasta rakennuskannasta oli päärakennuksen ohella jäljellä ainoastaan tilan vanha renkitupa. Se oli tarkoitus peruskorjata talonmiehen asunnoksi ja luontokoulun käyttöön. Korjaustöiden aikana kuitenkin osoittautui, että hirsirunko oli pahoin lahonnut ja tuholaiden syömä. Hirsistä korkeintaan 15 prosenttia arvioitiin käyttökel-poisiksi, ja rakennus päätettiin purkaa. Uudisrakennuksen tarve tuli ajankohtaiseksi, sillä alueen valvonnan kannalta pidettiin tärkeänä, että Elfvikissä asuttiin.¹⁰³ Luontotalon sivurakennus, ”Uikunpesä”, valmistui vuonna 1993. Sitä ei rakennettu renkituvan paikalle, vaan alarinteeseen päärakennuksen koillispuolelle. Siinä on ympäristönhoitajan asunto sekä kerhotila luontotalon asiakkaiden käyttöön.

Päärakennuksen peruskorjaus eteni suunnitelmien mukaisesti. Harjannostajaisia vietettiin syyskuussa 1990 ja luontokoulu pääsi aloittamaan toimintansa jo syksyllä 1991. Luontotalo vihittiin käyttöön 5.6.1992, maailman ympäristöpäivänä. Samalla avattiin luontotalon pysyvä näyttely *Eläköön Espoo*. Luontotalon johtajana aloittanut Riitta Pulkkinen muistaa avajaispäivää lämpimästi ja lisää huvittuneena näyttelyn valmistuneen muutamaa minuuttia ennen tilaisuuden alkua. Villa Elfvikin vihkiminen käyttöön oli maailman ympäristöpäivän päätapahtuma Suomessa.¹⁰⁴

Luontotalon myötä Elfvikin arvokas huvila saatiin pelastettua. Pulkkinen painottaa, että Villa Elfvikin arkkitehtoniset ja kulttuurihistorialliset arvot ovat merkittävä vetovoimatekijä luontotalon toiminnassa. Hänen mukaansa ympäristövalistukselliset tehtävät ja huvilan kulttuurihistorialliset arvot kulkevat toiminnassa mukana käsi kädessä. Arvokkaihin puitteisiin liittyy myös vastuu kulttuuriperinnön vaalimisesta. Historiallinen ympäristö luo raamit toiminnalle, missä on omat haasteensa. Suojellun rakennuksen tilat ovat kovalla kulutuksella, ja esimerkiksi varastotilaa on varsin vähän. Toisaalta luontotalon tilat ovat kodinomaisuudessaan hyvin viihtyisät sekä kävijöille että työntekijöille.¹⁰⁵

”

Arkkitehtoniset ja kulttuurihistorialliset arvot ovat merkittävä vetovoimatekijä luontotalon toiminnassa.

Harjakaiset 27.9.1990. Villa Elfvikin luontotalo

Luontotalon perusnäyttely Eläköön Espoo sijaitsee entisessä salongissa. Kuvassa näyttely vuonna 1997, jonka jälkeen sitä on uudistettu kaksi kertaa. Villa Elfvikin luontotalo/Vladimir Pohtokari

LUONTOTALON TOIMINTA

Villa Elfvikin luontotalo on kaikille avoin ympäristövalistuskeskus. Espoon ympäristönsuojelun yksikkönä se on hallinnollisesti osa kaupungin ympäristö- ja rakennusvalvontakeskusta. Näyttelyillään ja tapahtumillaan Luontotalo tarjoaa luontotietoa ja oppimisen elämyksiä sekä laajalle yleisölle että kohdennetuille ryhmille. Villa Elfvik tekee yhteistyötä Espoon koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa tarjoamalla lapsiryhmille suunnattuja palveluita: luontokoulupäivien ja luontoretkien keskeisenä tavoitteena on luontosuhteen vahvistaminen.

Villa Elfvik pyrkii lisäämään ymmärrystä luonnon monimuotoisuudesta, siihen kohdistuvista uhista ja niiden torjumisesta. Valistustoiminnassa myös kannustetaan yksilöitä ympäristöystävällisemmän arjen ja kestävämpien kulutustottumusten pariin. Perusnäyttely *Eläköön Espoo* tutustuttaa kävijän Espoon rikkaaseen ja vaihtelevaan luontoon. Esittelynsä saavat Espoolle luonteenomaiset lehdot, lähimetsät ja lintukosteikot sekä saaristo- ja muu vesiluonto. Pysyvän näyttelyn ohella luontotalossa on vaihtuvia luonto- ja ympäristöteemaisia näyttelyitä.

Luontotalo on avoin kaikille, ja laajan yleisön tavoittaminen on ohjannut toimintaa alusta

”

Villa Elfvik pyrkii lisäämään ymmärrystä luonnon monimuotoisuudesta, siihen kohdistuvista uhista ja niiden torjumisesta.

saakka. Palveluita on pyritty jatkuvasti kehittämään laajasti eri ihmisryhmien tarpeet huomioiden. Elfvikin luontopolkujen eri teemat palvelevat eri ikäryhmiä ja ihmisten erilaisia kiinnostuksenkohteita puulajistosta ja liito-oravista kulttuurimaiseman historiaan. Rakennuksen pohjakerros näyttely- ja kahvilatiloineen on esteetön. *Luonnon helmassa* -luontopolku lintutorneineen suunniteltiin alusta asti esteettömäksi. Sitä ennen Suomessa oli tiettävästi vain yksi pyörätuolilla kuljettava luontopolku.

Riitta Pulkkinen korostaa monialaisen yhteistyön merkitystä luontotalon perustamisessa ja sen toiminnan ylläpitämisessä. Koulujen kanssa tehdyn yhteistyön myötä Villa Elfvik on ollut mukana juurruttamassa ympäristökasvatusta kiinteämmäksi osaksi perusopetusta. Laajalahden luonnonsuojelualue on tärkeä toimintaympäristö luontokoululle ja -retkille. Yhteistyö luonnonsuojelualueita hallinnoivan Metsähallituksen luontopalveluiden kanssa on ollut molempien tahojen kannalta tärkeää. Esimerkiksi luonnonsuojelualueen opasteita ja kulun ohjaamista on toteutettu yhteistyössä. Espoon kaupunginmuseon asiantuntemus on puolestaan ollut apuna korjauksissa ja muutostöissä, joissa Villa Elfvikin kulttuurihistoriallisia ja rakennustaitteellisia arvoja on haluttu vaalia.¹⁰⁶

Luontotalon tukiyhdistys Villa Elfvikin ystävät ry perustettiin tammikuussa 1995. Suomen toipueessa vaikeasta talouslamasta yhdistyksen perustaminen ymmärrettiin tärkeäksi tukipilariksi luontotalon toiminnalle. Yhdistys kerää varoja myymällä luontotalossa muun muassa villasukkia ja linnunpönttöjä sekä avustaa esimerkiksi retkivarusteiden ja luontokoulun tarvikkeiden hankinnoissa. Vuosittain järjestettävät joulumyyjäiset ja Alkukesän lintuyö -tapahtuma ovat vakiintuneet luontotalon toimintaa rytmittäviksi perinteiksi.¹⁰⁷

Villa Elfvikin ystävät myös auttaa säilyttämään Elfvikin alueen luonnontilaisena. Luontotaloa ympäröivät lehdot, niityt, ruovikot ja metsät ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä ja välttämättömiä luontotalon toiminnalle. Luontotalo pyrkii edistämään Elfvikin ympäristön luonto- ja maisema-arvojen säilymistä esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan kautta. Perinnemaisematalkoissa ylläpidetään perinnebiotooppia ja tehdään historiaa eläväksi nostamalla niitetyt heinät seipäille. Vieraslajitalkoissa pyritään estämään haitallisten vieraslajien leviäminen esimerkiksi Elfvikin puronvarsilehtoon, jossa ne uhkaavat tukahduttaa harvinaisen, kotoperäisen lehtokasvillisuuden.

Luontotaloa ympäröivät lehdot, niityt, ruovikot ja metsät ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä ja välttämättömiä luontotalon toiminnalle.

Elfvikin luonto ja kulttuuri- maisema

Laajalahden rantaniityn
perinnebiotooppia
hoitavat kesäisin kyytöt.
Villa Elfvikin luontotalo /
Eeva Vaahtera 2013

Villa Elfvikiä ympäröivä monipuolinen luonto ja historiallinen kulttuurimaisema ovat hieno kokonaisuus, jonka säilyminen nykypäivään ei ole ollut itsestäänselvyys. Alueella on suuri merkitys tiivistyvän kaupungin henkireikänä.

Pääkaupunkiseudun asukasluvun voimakas kasvu sotien jälkeen, liikenteen infrastruktuuri ja perinteisen maatalouden katoaminen mullistivat espoolaisen maiseman muutamassa vuosikymmenessä. Yhteiskunnan rakennemuutos, kaupungistuminen sekä siirtoväen asuttaminen vaikuttivat erityisen voimakkaasti Espooseen: maalaiskunnasta muodostettiin kauppala vuonna 1963 ja viimein kaupunki vuonna 1972.¹⁰⁸

Espoon kaupungin synty mullisti alueen kulttuurimaiseman, jonka pääpiirteitä oli satojen vuosien ajan määrittänyt asutuksen ja maanviljelyn sijoittuminen luonnonmaantieteellisesti, pohjoisesta etelään viettäviä jokilaaksoja myöten. Perinteisesti keskeinen kulkuväylä oli Turun ja Viipurin välistä liikennettä jo keskiajalla välittänyt Kuninkaantie. Nykyään tuota historiallista maisemarakennetta lävistävät itä-länsisuuntaiset moottoritieväylät ja kehätiet. Kylien ja kartanoiden tilalle on tullut lähiöitä ja pientaloalueita.¹⁰⁹ Nopeasta muutoksesta huolimatta Elfvik ja Laajalahden rannat ovat säilyneet maalaismaisena ympäristönä, ja alue on suurelta osin lailla rauhoitettu luonnonsuojelualueeksi. Aluetta on kuitenkin uhannut niin kaatopaikka kuin rakentaminenkin.

BREDVIKIN KYLÄN MAILLA: KULTTUURIMAISEMAN MUOTOUTUMINEN

Ihminen on toiminnallaan muokannut Laajalahden rantamaisemaa tiettävästi 1200-luvulta saakka. Tuolloin eteläisen Espoon alueelle muutti ruotsalaisia uudisasukkaita, joista osa asettui viljelemään Laajalahden rantojen hiekka-alueita ja savikkoja. Pysyvästä asutuksesta muodostui kylä. Loivassa rinteessä parin sadan metrin päässä nykyisestä Villa Elfvikistä länteen sijaitsi mahdollisesti jo 1300-luvun lopulta lähtien Bredvikin kylä. Kirjallinen maininta kylästä löytyy vuoden 1540 veroluettelosta, jossa sen mainitaan käsittävän kaksi taloa.¹¹⁰

Vuosisatojen ajan Bredvikiä kuten muitakin Espoon kyliä koettelivat levottomuudet ja nälänhädät. Vuonna 1577 Tallinnaa piirittäneen tsaari livana Julman joukot hyökkäsivät jään yli ja polttivat kylän maan tasalle. Se rakennettiin uudelleen, mutta 1600-luvulla kylä autioitui, ja mainittiin asumattomaksi vielä 1700-luvulla. Kylien autioituminen oli tavallista sotien, kulkutautien ja kato vuosien seurattessa toisiaan.¹¹¹

1600-luvulla Bredvik kuului Albergan kartanon maihin, mutta alue takavarikoitiin kruunulle 1680-luvun Isossa reduktiossa. Sitten se kuului Kilon kartanon alaisuuteen 1870-luvulle saakka. Villa Elfvik rakennettiin tiettävästi 1800-luvulla valmituneen Bredvikin päärakennuksen paikalle. Elfvikin talousrakennukset oli niin ikään rakennettu 1800-luvulla. Ne ovat kaikki sittemmin tuhoutuneet, mutta navetan kivijalka on edelleen selkeästi nähtävissä rinteessä päärakennuksen länsipuolella.

Helsingin ja Viaporin läheisyys on vaikuttanut Elfvikin ympäristön kehitykseen. Läheisessä Ruukinrannassa oli nimensä mukaisesti 1700-luvun lopulla tiiliruukki, joka

”

*Villa Elfvikistä länteen
sijaitsi mahdollisesti
jo 1300-luvun lopulta
lähtien Bredvikin kylä.*

tuotti tiiliä varta vasten Viaporin rakennustöihin. Helsingin esikaupunkiasutus levittäytyi Espoon pitäjään 1900-luvun alussa, kun Leppävaaraan (silloin Alberga) syntyi vuonna 1903 valmistuneen ranta-radan vaikutuksesta huvilayhdyskunta, jonne muutti etenkin Helsingissä työskennellyttä työväestöä.

Vielä ennen toista maailmansotaa Laajalahden rannat Elfvikistä Otaniemeen olivat pääasiassa kartanoiden viljelysmaata. Toisin kuin lähistön Otaniemi ja Tapiola, Elfvik säästyivät rakentamiselta. Valtio suunnitteli korkeakoulualueen laajentamista Elfvikiin saakka. Suunnitelma opiskelija-asuntojen rakentamisesta Elfvikin mäelle kummitteli yleiskaavassa 2000-luvulle saakka. Elfvikin vanhan metsän suojelun myötä alue on rauhoitettu rakentamiselta.

Lise Standertskjöldin akvarelli Elfvikin puistosta. Ajoittamaton. KAMU Espoo

Herrasväen huvilat Espoossa

Villa Elfvik rakennettiin alun perin kesähuvilaksi. Helsingin säätyläisten kesänviettoa varten rakennutamat huvilat ovat kartanoiden tavoin leimallinen osa Espoon vanhempaa rakennusperintöä. Nykyisin nuo kulttuuriympäristöt ovat monin paikoin kadonneet tai pirstoutuneet, jääden kaupunkirakenteen ja -infrastruktuurin puristuksiin.

Vauraan väen kesänvietto maaseudulla alkoi yleistyä Suomessa 1700-luvulla. Puhtaan luonnon kauneus ja yksinkertaisempi elämä houkuttivat säätyläisiä pois kaupungista. Viaporin upseerien kesänvietto kartanoillaan vaikutti huvilakulttuurin kehittymiseen Helsingin seudulla 1800-luvulla. Suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi julistetun, nopeasti kasvavan Helsingin varakkaat säätyläiset alkoivat etsiä huviloilleen paikkoja lähistön luonnonkauniilta alueilta.

Höyrylaivaliikenne kuljetti herrasväkeä Helsingistä huviloille 1870-luvulta alkaen, jolloin huvila-asutus laajeni myös Espoon rannikolle ja saaristoon. Päivittäinen laivaliikenne mahdollisti isännän työssäkäynnin kaupungissa huvilalta käsin, muun perheen

viettäessä huvilalla tyypillisesti koko kesän. Kyydin tarpeesta ilmoitettiin nostamalla laiturilla pieni lippu salkoon. 1900-luvun alussa Elfvikin omalle laiturille pääsi höyrylaivalinjalla, joka lähti Hietalahdesta ja kulki Lauttasaaren, Seurasaaren, Munkkiniemen, Tarvon ja Tarvaspään kautta.

Huvilakulttuuri edelsi nykyajan mökkeilykulttuuria, mutta toisaalta erosi siitä merkittävästi. Ihanteena oli luonnonläheinen elämä, mutta säädynmukaisia rituaaleja ja hierarkioita ylläpidettiin tarkoin myös huvilalla. Useimmiten palkolliset tekivät kaikki ruumiilliset työt. Säätyläisten huvilakulttuuri katosi toisen maailmansodan jälkeen.¹¹²

”

*Höyrylaivaliikenne
kuljetti herrasväkeä
Helsingistä huviloille
1870-luvulta alkaen.*

PUISTOSTA RANTALEHDOKSI

Laajalahden luonnonsuojelualue alkaa aivan Villa Elfvikin nurkalta. Huvilan ja rannan välissä oleva lehtometsä tiheikköineen ja vanhoine puineen on linnustoltaan rikas ja tarjoaa myös tärkeän elinympäristön hyönteisille ja lahottajasienille. Rantalehdon paikalla sijainneesta Villa Elfvikin puistosta on yhä nähtävissä merkkejä. Istutetut puistolehmut reunustavat luontopolkua, jonka reitti osin pohjautuu kartanopuiston polkuihin. Huvimaja on rakennettu uudelleen alkuperäistä rakennusta mukaillen.

Puutarhataiteen historian kannalta Elfvikin puisto vapaasti mutkittelevine käytävineen muistutti 1800-luvun kartanopuistoja, jotka kytkeytyvät englantilaiseen 1700-luvun maisemapuutarhaan. Villa Elfvikin puutarhasta Standertskjöldien aikana ei ole paljontaan kuva-aineistoa. Lise Standertskjöldin ajoittamattomassa maalauksessa on kuvattu maisema, jossa meri vielä pilkottaa puistokasvillisuuden lomasta. Samoin Kaikki rakastavat -elokuvassa näkyy Elfvikin puisto huvimajoineen 1930-luvulla.

Osa puutarhan alkuperäisestä koristekasvilajistosta kasvaa yhä Villa Elfvikin lähiympäristössä. Esimerkiksi piippuköynnös on verhonnut taloa alusta asti. Aikoinaan se peitti talon ulkoseinät lähes kokonaan. Osa lehtometsän luonnonvaraisistakin lajeista, kuten humala, on saattanut alun perin karata huvilan puutarhasta. Elfvikissä tehtiin 1980-luvulla kasvistoinventointi, jossa kartoitettiin myös pihapiirin vanhoja koristekasveja.¹¹³ Näistä osa luokitellaan nykyään haitallisiksi vieraslajeiksi. Esimerkiksi Elfvikin puistoon aikoinaan istutettua idänkanukkaa joudutaan kitkemään, sillä se uhkaa tukahduttaa lehtometsän kotoperäistä lajistoa.

Luontopolun varrella oleva huvimaja on rakennettu uudelleen alkuperäisen kivijalan päälle ja sieltä on näkymä Laajalahdelle. KAMU Espoo / Henna Aaltonen

”

*Osa puutarhan
alkuperäisestä
koristekasvilajistosta
kasvaa yhä Villa Elfvikin
lähiympäristössä.*

Elfvikin graniittilouhos

Villa Elfvikin länsipuolella sijaitsevassa metsässä kulkijan huomio kiinnittyy jyrkkien kallioseinämien rajaamiin lammikoihin. Luonnonmuodostelmien sijaan kyseessä ovat graniittilouhoksen jäänteet, joita voi huomata melko laajalla alueella Elfvikin mäellä, päärakennuksen ja Kehä I:n väliin sijoittuvassa metsässä.

Kivenlouhinta Elfvikin mailla alkoi 1910-luvulla, kun Venäjän armeija alkoi rakentamaan Helsingin maalinnoitusta. Tietävästi ensimmäisen maailmansodan jälkeen Elvira Standertskjöld ryhtyi myymään alueelta palstoja kiviyrityksille. Kysyntää riitti, sillä rakennustoiminta oli Helsingissä tuolloin erittäin vilkasta. Elfvikin punaruskeaa graniittia käytettiin esimerkiksi katukivinä ja rakennusten kivijaloissa. Louhos oli toiminnassa vuoden 1960 loppuun saakka.

Louhoksella työskenteli useita eri kivenhakkaajayrittäjiä, joilla oli omasta louhosalueestaan erilliset sopimukset Standertskjöldien kanssa. Kivenhakkaajat muodostivat Elfvikin mäelle oman yhteisönsä, vain yhden huoneen kokoiset vaatimattomat asumuksensa. Louhoksen asukkaat olivat työteliäitä ammattilaisia, jotka joutuivat työskentelemään ankarissa olosuhteissa, säällä kuin säällä.¹¹⁴

Kivenhakkaaja työssään Elfvikin louhoksilla 1950-luvulla. KAMU Espoo.

Louhostoiminnan loputtua luonto on vallannut Elfvikin louhokset. Ne ovat täyttyneet vedellä ja niihin on muodostunut ekologialtaan kiinnostavia elinympäristöjä. Louhosalue sijoittuu Elfvikin vanhan metsän alueelle, joka on vuonna 2021 ympäristöministeriön asetuksella suojeltu luonnonsuojelualueena.¹¹⁵

ELFVIKIN LUONTO JA PERINNEMAISEMA

Villa Elfvikin välittömässä läheisyydessä sijaitseva Laajalahden luonnonsuojelualue ilmentää suomalaisen ympäristöajattelun murrosta ja ympäristöliikkeen merkitystä. 1960-luvulla Laajalahti oli pahoin saastunut. Helsingin puolella Talin jätevedenpuhdistamo laski sinne puutteellisesti puhdistetut vetensä. Lähistölle Ison Huopalahden pohjukkaan 1950-luvulla perustettu kaatopaikka oli kahdella seuraavalla vuosikymmenellä pääkaupunkiseudun suurin. Väestön ja sen tuottaman jätemäärän alati kasvaessa alettiin kaavailla koko Ison Huopalahden täyttämistä kaatopaikan tarpeisiin. Luonnonsuojelujärjestöt vastustivat hanketta kiivaasti ja se raukesi lopulta vuonna 1973.¹¹⁶

Kaatopaikan toiminta loppui vuonna 1979. Samana vuonna perustettiin Laajalahden luonnonsuojelualue.

”

Laajalahden luonnonsuojelualue ilmentää suomalaisen ympäristöajattelun murrosta ja ympäristöliikkeen merkitystä.

Se käsitti alun perin pelkän vesialueen. Alue on vähitellen laajentunut käsittämään lähes 200 hehtaarin alueen, johon kuuluu vesialueitten, ruovikkojen ja laidunnettujen rantaniittyjen ohella rehevää lehtometsää. Viimeisimmän, vuonna 2021 tehdyn laajennuksen myötä myös Elfvikin mäen vanha metsä kallioineen ja louhoslammikoineen liitettiin luonnonsuojelualueeseen. Natura 2000 -verkostoon kuuluva Laajalahti on kansainvälisestikin katsoen arvokas lintuvesi.¹¹⁷

Perinnemaisemat ilmentävät ihmisen pitkää vaikutusta ympäristönsä muovaajana sekä perinteisen maatalouden roolia arvokkaiden biotooppien ylläpitäjänä. Näin ollen niillä on suuri merkitys sekä luonnon monimuotoisuuden kannalta että kulttuurihistoriallisesti. 1900-luvun mittaan ja etenkin sotien jälkeen maatalouden tehostumisen ja maankäytön muutosten myötä perinteisen karjanhoidon ylläpitämät luontotyypit alkoivat kadota. Nykyisin nuo luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät ympäristöt ovat hyvin uhanalaisia ja monesti pirstoutuneita.

Aivan Villa Elfvikin kupeessa sijaitsevat Laajalahden rantaniityt kuuluvat Espoon harvoin säilyneisiin perinneympäristöihin. Alueen ekologinen merkitys perustuu ennen kaikkea runsaaseen linnustoon. Laajalahden rantaniittyjen laidunnus loppui 1960-luvulla, minkä seurauksena niityt alkoivat kasvaa umpeen ja ruovikoitua. Rantaniittyjen laidunnus aloitettiin Metsähallituksen toimesta uudelleen 1990-luvulla. Laidunnus ja ruovikon niittäminen ovat elvyttäneet osan perinnemaisemasta, joka on ollut alueelle ominainen jo satoja vuosia.¹¹⁸

”

Laajalahden rantaniityt kuuluvat Espoon harvoin säilyneisiin perinneympäristöihin.

Laajalahden ruovikoitunutta rantaa 1980-luvulla. Lintuharrastajat olivat jo löytäneet paikalle. KAMU Espoo

ELFVIK TULEVAISUUDEN ESPOOSSA

1900-luvun puolivälin jälkeen Espoo on muuttunut vauhdilla maatalousvaltaisesta kylien ja kartanoiden pitäjistä Suomen toiseksi suurimman kaupungin muodostaviksi kerrostalolähiöiksi, kaupunkikeskuksiksi ja pientaloalueiksi. Väkiluvun kasvu on ollut huimaa. Vielä vuonna 1950 Espoossa oli vain 25 200 asukasta. Lukumäärä lähes nelinkertaistui vuoteen 1970 mennessä. Vuoden 2024 lopussa asukkaita oli Suomen toiseksi suurimmassa kaupungissa 320 931. Vuoden 2024 väestöennusteessa Espoon väestömäärän on arveltu kasvavan seuraavan kymmenen vuoden aikana keskimäärin 6 500 asukkaalla vuodessa. Pitkällä aikavälillä väestön ennustetaan kasvavan 242 500 asukkaalla vuoteen 2060 mennessä. Väestönkasvu tulee painottumaan Leppävaaran ja Tapiolan suuralueille.¹¹⁹

Kaupunkirakenteen tiivistyessä luonnontilaisten alueiden merkitys on entisestään korostunut biodiversiteetin ydinalueina ja ihmisten hyvinvoinnin lähteenä. Elfvik on ympäröivine luonnonsuojelualueineen vehreä keidas kahden nopeasti kasvavan kaupunkikeskuksen välissä, Suomen kahden suurimman kaupungin rajalla. Lähiluonnon joutuessa ahtaalle jäljellä olevien alueiden merkitys kasvaa. Kun yhä suurempi osa väestöstä asuu kaupungeissa, kaupunkiluonnon merkitys luontokokemusten ja luontosuhteen lähteenä korostuu. Toisaalta luonnon liiallisen kulumisen riski kasvaa, jolloin luonnossa liikkumisen ohjaaminen on entistä tärkeämpää.

Villa Elfvik on osa espoolaista kulttuuri- ja arkkitehtuurihistoriaa. Se ilmentää vanhaa huviloiden ja kartanoiden Espoota, joka on monin paikoin hävinnyt tai jäänyt uuden kaupunkirakenteen puristuksiin. Rakennetun ympäristön kerrostumat ovat tärkeitä paikallistunteen ja kaupungin identiteetin rakennuspalikoita. Villa Elfvikin tarina on voitto espoolaisen rakennussuojelun historiassa ja mainio esimerkki kestävän käyttötarkoituksen löytämisestä vanhalle ja arvokkaalle rakennukselle. Sopiva käyttö on rakennusperinnön säilymisen edellytys, mutta niin on myös vastuullinen korjaaminen ja ylläpito. Tämän historiikin ilmestyessä Villa Elfvikin vesikattoremontti on loppusuoralla. Komea tiilikatto on jälleen kunnostettu alkuperäistä arkkitehtuuria kunnioittaen.

Rakennuksen vaiheikkaan historian aikana siihen on kerrostunut monenlaisia merkityksiä. Elfvik on ollut läsnä lukemattomien ihmisten elämässä. Kuten todettua, kotinakaan sen vaikutus ei rajoittunut perhepiiriin. Villa Elfvikin asukkaiden vieraanvaraisuudesta ja kulttuurielämästä pääsivät nauttimaan sukulaisten ja ystävien ohella koko Leppävaaran asukkaat. Vaikka rappeutumaan päässyt huvila oli vähällä tuhoutua, sen kohtalosta käyty kiista nosti esiin kulttuuriperinnön merkityksen ihmisten elämässä: Villa Elfvik koettiin arvokkaaksi rakennukseksi, jonka pelastaminen oli yhteinen asia. Elfvikin säilymisestä voidaankin kiittää useita ihmisiä. Huvila on ollut nykyisessä, julkisessa käytössään jo yli 30 vuotta. Tuohon aikaan mahtuu oppimisen iloa ja luontoelämyksiä monessa sukupolvessa. Villa Elfvik on elävä luonto- ja kulttuuri-perintökohde, jossa luontotalon toiminta ja alueen kulttuurihistoria kulkevat käsi kädessä.

Villa Elfvikin tarina on voitto espoolaisen rakennussuojelun historiassa ja mainio esimerkki kestävän käyttötarkoituksen löytämisestä vanhalle ja arvokkaalle rakennukselle.

Lähteet

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Jyväskylän yliopisto (JYX)

Historian ja etnologian laitos

Saila Rautiainen, 1999. Huvilakulttuuri luotuna todellisuutena:

Björnholm ja lähialueen huviloita esimerkkinä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa syntyneestä yläluokkaisesta huvilakulttuurista.

Pro gradu -tutkielma

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI)

Kaikki rakastavat, 1935. Käsikirjoitus Valentin Vaala & Topo Leistelä, ohjaus Valentin Vaala, tuottaja Suomi-Filmi Oy.

KAMU Espoon kaupunginmuseo (KAMU)

Museokokoelma (MUK)

Topografinen arkisto (TA)

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI)

Villa Elfvikin luontotalo (VE)

Villa Elfvikin luontotalon arkisto

Suullisia tietoja antaneet

Mikala, Antti, Villa Elfvikin luontotalon ympäristönhoitaja, haastattelu 3.7.2025

Pulkkinen, Riitta, Villa Elfvikin luontotalon johtaja, haastattelu 25.6.2025

Silanto, Hannu, Elfvikin tilanhoitajan poika, asui Elfvikissä 1942–1952, haastattelu 4.7.2025

Internet-lähteet

Herttakuningatar. Pukututkija Joanna Weckmanin blogikirjoitus.

<https://joannaweckman.com/herttakuningatar/> Haettu 3.11.2025.

Ihmiset eivät tiedä kävelevänsä kaatopaikan päällä merenrannalla Helsingissä – nyt kaupunki aikoo varoittaa heitä kylteillä. Yleisradio.

<https://yle.fi/a/74-20059249> Haettu 8.8.2025.

Kaikki rakastavat. Kansallinen audiovisuaalinen arkisto, Elonet-tietokanta.

https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_117900?imgid=96

Haettu 4.11.2025.

Laajalahden luonto. Luontoon.fi -verkkopalvelu, Metsähallitus.

<https://www.luontoon.fi/fi/kohteet/laajalahden-luonnonsuojelualue/luonto>

Haettu 13.11.2025.

Mauritz Gripenberg. Arkkitehtuurimuseo.

<http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16264502> Haettu 3.6.2025.

Systrarna Standertskjöld's donation är en positiv utmaning för Svenska kulturfonden.

Svenska kulturfonden.

[https://www.kulturfonden.fi/2024/04/10/systrarna-standertskjolds-donation-](https://www.kulturfonden.fi/2024/04/10/systrarna-standertskjolds-donation-ar-en-positiv-utmaning-for-svenska-kulturfonden)

[ar-en-positiv-utmaning-for-svenska-kulturfonden](https://www.kulturfonden.fi/2024/04/10/systrarna-standertskjolds-donation-ar-en-positiv-utmaning-for-svenska-kulturfonden) Haettu 11.11.2025.

Villa Elfvikin huvilan historia. Espoon kaupunki.
<https://www.espoo.fi/fi/liikunta-ja-luonto/retkelle-luontoon/villa-elfvikin-luontotalo/villa-elfvikin-huvilan-historia> Haettu 5.5.2025.

Väestö. Espoon kaupunki. <https://www.espoo.fi/fi/vaesto#vestennusteet-17438>
 Haettu 11.11.2025

Ympäristöministeriön asetus Uudenmaan maakunnan luonnonsuojelualueista.
 Voimaantulo 13.5.2021. Oikeusministeriön verkkopalvelu Finlex.
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2021/333>

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

- Ahonen, Raija et al. 2019. *Leppävaaran ytimessä: Tarinoita ja kuvia radan eteläpuolelta*. Espoo: Leppävaara-seura – Alberga-sällskapet ry.
- Alopaeus et al. 1999. *Välähdyksiä keskiajasta: Espoo keskiajalla ja uuden ajan taitteessa. Glimtar ur medeltiden: Esbo under medeltiden och i början av Vasatiden*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 6. Toim. Anja Leino & Liisa Ropponen. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.
- Amberg, Anna-Lisa 2003. *"Kotini on linnani": Kartano ylemmän porvariston omanakuvana: esimerkkinä Geselliuksen, Lindgrenin ja Saarisen suunnittelema Suur-Merijoki vuodelta 1904*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 111. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Aminoff-Winberg, Johanna 2013. Vaakunoiden funktio ja kieli. *Ritarihuone ja Suomen aatelissuvut*. Toim. Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Minerva, 229–244.
- Arabia A.B. O.Y. 1914. *Priskurant öfver Arabia fabriks tillverkningar af kakelugnar och spisar. Hintaluettelo Arabian tehtaan kaakeliuunista ja liesistä*. Helsinki: Arabia A.B. O.Y.
- Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunula 1985. *Villa Elfvik ympäristövalistuskeskuksena: hanke- ja esisuunnitelma*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Bruun, Agneta et al. 1997. *Villa Rulludd*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 3. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.
- Espoon kaupunginmuseo 1986. *Villa Elfvik*. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.
- Gestrin, Tryggve, Maarit Henttonen, Marja Sahlberg & Jyri Vilja 2017. *Espoon kadonneita kartanoita. Försvunna herrgårdar i Esbo*. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.
- Heikkinen, Maire 2006. Jugendin tapetit Suomessa. *Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Heinämies, Kati 2006a. Kaakeliuunien kultakausi. *Suomen antiikkiesineet. Kertaustyyliä*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Heinämies, Kati 2006b. Kaakeliuunit Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. *Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- HMT Arkkitehdit 2022. *Villa Elfvik: Rakennushistoriaselvitys 2022*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Hoffmann, Christian 2006. Rakennusten art nouveau -lasimaalaukset. *Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Honkanen, Erkki 1990. *Laajalahti ry. 40 v*. Espoo: Laajalahti ry.
- Honkanen, Erkki 2000. *Meidän Laajalahti*. Espoon kaupunginmuseon kotiseutusarja 8. Espoo: Laajalahti ry.
- Häggman, Kai 2007. Helsinkiläisen kauppaporvarin perhe-elämää 1800-luvulla. *Suomalaisen arjen historia 2. Säätyn Suomi*. Toim. Kai Häggman. Helsinki: Weilin + Göös Oy.

- Hämäläinen, Pirjo 2006. *Jugendin aika. Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Härö, Erkki, Tiina Lehto & Erik Stenmark 1991. *Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema. Byggnadskulturen och kulturlandskapet i Esbo*. Espoo: Espoon kaupunginmuseo.
- Ikkala, Marja-Leena 1989. *Kylästä lähiöön*. Espoo-sarja. Espoo: Espoon kaupunki.
- Itkonen, Uolevi & Ryttilä, Pekka 2010. *Leppävaarakirja*. Helsinki: Espoon kaupunki ja Helsingin kaupunki.
- Kaistila, Maija-Liisa, Aapo Kirvesniemi, Pirkko Sillanpää & Esko Uotila, 2020. *Maatilojen Espoo*. Espoo: Espoon perinneseura.
- Kepsu, Saulo 2008. *Kylä-Espoo: Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Laaksonen, Marjut et al. 2009. *Maailmanparantajista viranomaiseksi: Espoon ympäristölautakunnan kolme vuosikymmentä 1978–2008*. Toim. Katri Luukkonen. Espoo: Espoon ympäristökeskus.
- Lampinen, Anne 2008. *Kuvanveistäjä Ville Vallgrenin elämä*. Helsinki: Polarstar Communications.
- Lampinen, Jussi & Annala, Katri 2014. *Espoon perinneympäristöt 2014*. Espoo: Espoon ympäristökeskus.
- Lindberg, Raili et al. 2022. *Kotina Laajalahti: Laajalahti ry 70 vuotta*. Espoo: Laajalahti ry.
- Lönnqvist, Bo 2007. *En finsk adelssläkts öden: Standertskjöld – Standertskjöld-Nordenstam*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Lönnqvist, Bo, Katja Hagelstam & Salla Simukka 2009. *Kartanot ja rusthollit Helsingin seudulla*. Helsinki: Schildt.
- Lönnqvist, Bo 2013. *Säätyläisoriginellit. Ritarihuone ja Suomen aatelissuvut*. Toim. Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Minerva, 229–244.
- Markkola, Pirjo 2007. *Suomalaisten järjestäytyminen ompeluseuroista suojeluskuntiin. Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty*. Toim. Kai Häggman. Helsinki: Weilin + Göös Oy.
- Mattlin, Håkan 2008. *Thelma & Lise: De konstnärliga systrarna Standertskjöld på Elfvik och deras fond*. Helsingfors: Svenska kulturfonden.
- Moorhouse, Jonathan 1987. *Helsingin jugendarkkitehtuuri 1895–1915*. Helsinki: Otava.
- Parland-von Essen, Jessica 2007. *Aatelin elämäntapa. Suomalaisen arjen historia 2. Säätyjen Suomi*. Toim. Kai Häggman. Helsinki: Weilin + Göös.
- Perkko, Mariliina 1983. *Villa Elfvik (Älrvik). Museopolitiikka: Museopoliittinen yhdistys – Museipolitiska föreningen ry:n julkaisu*. 1983 n:o 1. Turku: Museopoliittinen yhdistys, 10–14.
- Pulma, Panu 2007. *Maalaiselämän hidas muutos. Suomalaisen arjen historia 2. Säätyjen Suomi*. Toim. Kai Häggman. Helsinki: Weilin + Göös.
- Tamminen, Marketta 2006a. *Aktiebolaget Iris – Sparren huonekaluja ja Finchin keramiikkaa. Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Tamminen, Marketta 2006b. *Kertaustyyli. Suomen antiikkiesineet. Jugendista modernismiin*. Helsinki: WSOY: Weilin & Göös.
- Tandefelt, Henrika 2013. *Suomen suuriruhtinaskunnan Ritarihuone. Ritarihuone ja Suomen aatelissuvut*. Toim. Johanna Aminoff-Winberg. Helsinki: Minerva, 15–52.
- Tarjanne, Hilla 1998. *S. Wuorio: helsinkiläinen koristemaalausliike*. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Tuomisto, Tero 1984. *Espoon työväenliikkeen historia 1950-luvulle: parempaa aikaa rakentamassa*. Espoo: Espoon kaupunki.

- Saarikangas, Kirsi 2002. *Asunnon muodonmuutoksia: puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmi, Markku 2019. *Elämää Elfviin kivimäellä. Leppävaaran ytimessä. Tarinoita ja kuvia radan eteläpuolelta*. Espoo: Leppävaara-seura – Albergasällskapet ry.
- Saloranta, Pauli & Korkeamäki, Leena 2011. *Albergasta Leppävaaraan: sata vuotta ihmisiä, elämää ja kehitystä*. Espoo: Leppävaara-seura – Albergasällskapet ry.
- Utrio, Kaari 2005. *Suomen naisen vuosisadat 1: Piikasesta maisteriksi*. Helsinki: Tammi.
- Vallgren, Viivi 1949. *Sydämeni kirja: elämän muistelmia*. Kirjoittanut Viivi Vallgren. Porvoo: WSOY.
- Virtanen, Timo 1999. *Rakentamassa Espoota: Espoon kunnallinen rakennustoimi 1949–1999*. Helsinki: Edita.
- Wilh. Andstenin tehdas-osakeyhtiö 1903. *Priskurant*. Helsinki: Wilh. Andstenin tehdas-osakeyhtiö.
- Wuorenrinne, Heikki 1999 (2008). *Espoolainen kylämaisema. Kylä-Espoo: Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema*. Espoo: Espoon kaupunki.
- Wäre, Ritva 1991. *Rakennettu suomalaisuus: nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 95. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Sanoma- ja aikakauslehdet

- Arkitekten* 1903.
- Hangö* 1926
- Helsingin Sanomat* 1983.
- Hufvudstadsbladet* 1900, 1902, 1904, 1918, 1926, 1930, 1943.
- Kotitaide* 1908
- Länsiväylä* 1983, 1986.
- Suomen Nainen* 1924.
- Teknikern* 1898.
- The Studio* 1897.
- Uusi Suomi* 1924, 1983.
- Vasabladet* 1926.
- Veckobladet* 1913.

Viitteet

- 1 Lönnqvist 2007; Lönnqvist 2009; Lönnqvist 2013.
- 2 Lönnqvist 2007, 246, 276.
- 3 Ruotsin kansalainen Elvira Sofia Wilhelmina Hallgrenin oleskelulupa, Uudenmaan läänin kuvernööri 13.12.1887. MUK. KAMU.
- 4 Espoon kaupunginmuseo 1986, 40.
- 5 Lönnqvist 2007, 276.
- 6 Lönnqvist 2007, 141–143, 148, 151, 178, 276.
- 7 Espoon kaupunginmuseo 1986, 4; Lönnqvist 2007, 155, 159, 276.
- 8 Espoon kaupunginmuseo 1986, 4–5.
- 9 Lönnqvist 2007, 118–119, 276.
- 10 Espoon kaupunginmuseo 1986, 5.
- 11 Dödsfall. *Hufvudstadsbladet* 29.8.1900.
- 12 Lesken asemasta sääty-yhteiskunnassa esim. Utrio 2005, 92.
- 13 Lönnqvist 2009, 277–278.
- 14 Lönnqvist 2007, 44–46.
- 15 Lönnqvist 2007, passim, erit. 126–131, 190.
- 16 Esim. Tandefelt 2013, 19–20.
- 17 Standertskjöldin vaakunasta Lönnqvist 2007, 46–49. Aatelisvaakunoista ja heraldiikasta yleisesti ks. Aminoff-Winberg 2013.
- 18 Sääty-yhteiskunnan murroksesta, säätyläisten elämäntavasta sekä porvariston ja aatelin suhteista esim. Häggman 2007, 101, 114–118; Parland-von Essen 2007; Standertskjöldin suvusta teollisuusyrittäjinä Lönnqvist 2007.
- 19 Lönnqvist 2007, 282; Edith Lönnqvistin ja Vivi Laineen haastattelu 1987, Villa Elfvik. MUK. KAMU; Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025.
- 20 Lönnqvist 2007, 282, 286–287.
- 21 Lönnqvist 2007, 20, 26, 36, 282.
- 22 Edith Lönnqvistin ja Vivi Laineen haastattelu 1987, Villa Elfvik. MUK. KAMU; Lönnqvist 2007, 286; Lönnqvist 2013, 243; Puhelinkeskustelu Runar Lindforsin kanssa 1986. MUK. KAMU.
- 23 Pukututkija ja -suunnittelija Joanna Weckman on blogikirjoituksessaan osoittanut, että usein toistettu tarina Albert Edelfeltistä asujen suunnittelijana ei pidä paikkaansa. Weckman, 27.2.2022. Herttakuningatar.
<https://joannaweckman.com/herttakuningatar>
- 24 Espoon kaupunginmuseo 1986, 33.
- 25 *”Friherrinnan konstaterade bara, att ’andra kan inte klä sig på det här sättet, men vi kan göra det!’”* Lönnqvist 2007, 285; Lönnqvist 2013, 242–243. Myös Standertskjöldien naapuri muisteli vuosikymmeniä myöhemmin, että neidit pukeutuivat kuin entisajan teatteriasuihin, *”..de gick som i forntida teaterkläder”*. Puhelinkeskustelu Runar Lindforsin kanssa 1986. MUK. KAMU.
- 26 Upprop till förmån för nödlidande i Alberganejden. *Hufvudstadsbladet* 19.12.1930.
- 27 Utrio 2005, 101, 236, 238–239; Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ja järjestötoiminnan kehityksestä esim. Markkola 2007.
- 28 Lönnqvist 2007, 246–247. Lönnqvist 2013, 243.
- 29 Lönnqvist 2007, 247.

- 30 Lönnqvist 2007, 247.
- 31 Iltapäivä taiteilijain parissa. *Suomen Nainen* 1.12.1924; Terrakotta- ja taideteollisuusnäyttely. *Uusi Suomi* 2.12.1924.
- 32 Espoon kaupunginmuseo 1986, 40.
- 33 Syksyllä 1926 ryhmän kiertue kohdistui ruotsinkielisille paikkakunnille ensin Uudellemaalle sekä Varsinais-Suomeen ja myöhemmin Pohjanmaalle. Vid Gustaf Ills hov och efter 50 år. *Hangö* 14.9.1926; *Hufvudstadsbladet* 3.9.1926; *Vasabladet* 21.10.1926.
- 34 Lönnqvist 2007, 247.
- 35 Utställning i Alberga. *Hufvudstadsbladet* 12.12.1943.
- 36 Puhelinkeskustelu Runar Lindforsin kanssa 1986. MUK. KAMU. Lönnqvist 2007, 246–247.
- 37 Edith Lönnqvistin ja Vivi Laineen haastattelu 1987, Villa Elfvik. MUK. KAMU; Lönnqvist 2007, 278, 282; Alberga skyddskårs sommarfest. *Hufvudstadsbladet* 23.7.1918. Vallgrenien elämästä Ruukinrannassa esim. Vallgren 1949 ja Lampinen 2008.
- 38 Kaikki rakastavat, 1935. KAVI; Kaikki rakastavat, 1935; https://elonet.finna.fi/Record/kavi.elonet_elokuva_117900 Kontrakt / Elvira Standertskjöldin ja Suomi-Filmi Oy:n sopimus kuvauspaikasta. MUK. KAMU.
- 39 Espoon kaupunginmuseo 1986, 42.
- 40 Espoon kaupunginmuseo 1986, 42; *”Friherrinnan hade bett att arrendatorn också skulle sätta på sig livre men denne lär ha vägrat och sagt att då får ni nog gå”*. Puhelinkeskustelu Runar Lindforsin kanssa 1986. MUK. KAMU.
- 41 Edith Lönnqvistin ja Vivi Laineen haastattelu 1987, Villa Elfvik. MUK; Espoon kaupunginmuseo 1986, 42.
- 42 Esim. *Hufvudstadsbladet* 29.1.1904 ja *Veckobladet* 19.4.1913; Oli varsin tyypillistä, että nuoret rengit ja piiat vaihtoivat työpaikkaa usein, sillä kyseessä oli usein vain tilapäinen elämänvaihe. Pulma 2007, 65–66.
- 43 Esim. Wäre 1991; Moorhouse 1987.
- 44 Espoon kaupunginmuseo 1986, 8, 11; Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunula 1986, Villa Elfvikin työselitys. TA. KAMU.
- 45 Espoon kaupunginmuseo 1986, 8.
- 46 Esim. Jac. Ahrenberg, *Nya tidskrifter. Teknikern* 1.4.1898; Gustaf Nyström, *Den nyare engelska byggnadskonsten. Arkitekten* 1.4.1903 ja *Arkitekten* 2.5.1903.
- 47 Espoon kaupunginmuseo 1986, 8; HMT Arkkitehdit 2022, 36; Arkkitehtuurimuseo. Mauritz Gripenberg. <http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16264502>
- 48 Säädynmukaisen asumisen tilajärjestelyistä esim. Saarikangas 2002. Vuosisadan vaihteen kartano- ja huvila-arkkitehtuurin suhteesta sukupuoleen ja luokkaan myös Amberg 2003.
- 49 Lönnqvist 2007, 278.
- 50 Moorhouse 1987, 52. Amberg 2003, 75, 79–81; Hallin historiasta. *Kotitaide* 1.10.1908.
- 51 Entreprenadkontrakt Elvira Standertskjöld ja H. E. Lohman 1903, Villa Elfvikin rakentaminen. MUK. KAMU.
- 52 Espoon kaupunginmuseo 1986, 16.
- 53 Espoon kaupunginmuseo 1986, 18; Lönnqvist 283.
- 54 Heikkinen 2006, 24.
- 55 Espoon kaupunginmuseo 1986, 21.
- 56 Tamminen 2006b, 39; Espoon kaupunginmuseo 1986, 22–23.

- 57 Espoon kaupunginmuseo 1986, 23; "Villa Elfvikin ns. turkkilaisen huoneen kaakeliuunin luovuttaminen talletuksena Espoon kaupungin hallintaan". Museoviraston kirje Espoon kaupungille 1.11.1990. VE.
- 58 Lönnqvist 2007, 284, Mattlin 2008, 29.
- 59 Lönnqvist 2007, 247.
- 60 Saarikangas 2002; Amberg 2003, 118.
- 61 Hoffman 2006, 76–79; Tarjanne 1998, 70.
- 62 Heinämies 2006a, 138–149; Heinämies 2006b, 61–67; Arabia A.B. O.Y. 1914; Wilh. Andstenin tehdas-osakeyhtiö 1903, 63; Entreprenadkontrakt Elvira Standertskjöld ja H. E. Lohman 1903, Villa Elfvikin rakentaminen. MUK. KAMU.
- 63 Lönnqvist 2007, 278. Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025.
- 64 Puhelinkeskustelu Runar Lindforsin kanssa 1986. MUK. KAMU.
- 65 Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025.
- 66 Lönnqvist 2007, 278, 287; Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025; Espoon kaupunki. Villa Elfvikin huvilan historia. <https://www.espoo.fi/fi/liikunta-ja-luonto/retkelle-luontoon/villa-elfvikin-luontotalo/villa-elfvikin-huvilan-historia>
- 67 Lönnqvist 2007, 282.
- 68 Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025.
- 69 Mattlin 2008, 39.
- 70 Lönnqvist 2007, 278.
- 71 Kaistila et al. 2020, 21.
- 72 Elfvikin entisen asukkaan Hannu Silannon suullinen tiedonanto tekijälle 4.7.2025.
- 73 Inbördes testamente, 31.5.1955. Kopio Lise ja Thelma Standertskjöldin keskinäisestä testamentista. VE.
- 74 Inbördes testamente, 31.5.1955. Kopio Lise ja Thelma Standertskjöldin keskinäisestä testamentista. VE.
- 75 Sisarten keskinäisen testamentin mukaisesti SLS omisti Thelman kuoleman jälkeen puolet Elfvikistä. Perhehauta, jossa lepäävät myös Elviran äiti ja sisko, sijaitsee Hietaniemen hautausmaan Taiteilijamäellä. SLS vastaa haudan hoitokuluista. Mattlin 2008, 40, 62–63.
- 76 Mattlin 2008, 40, 42.
- 77 Mattlin 2008, 43–45; Perkko 1983, 11–12.
- 78 Svenska kulturfonden. Systrarna Standertskjölds donation är en positiv utmaning för svenska kulturfonden. <https://www.kulturfonden.fi/2024/04/10/systrarna-stadertskjolds-donation-ar-en-positiv-utmaning-for-svenska-kulturfonden/>
- 79 Espoon Laajalahdessa sijaitsevan rakennuksen purkaminen. Museoviraston kirje Rakennushallitukselle 14.5.1981. VE.
- 80 Valtion luovuttaessa Villa Elfvikin Espoon kaupungille vuonna 1985, luovutus- ja vuokrasopimuksessa täsmennettiin, ettei alueen käyttö saisi olla ristiriidassa Otaniemen korkeakoulu- ja laitosalueen suunnitelmien kanssa. Villa Elfvikin luovutus- ja vuokrasopimus, allekirjoitettu 24.9.1985, kopio. VE.
- 81 Perkko 1983, 13.
- 82 Uusi Suomi 16.8.1983; 28.8.1983; 25.9.1983; 11.9.1983.
- 83 "Asetelma on tuikitavallinen, mutta tarina Villa Elfvikistä on omaa luokkaansa. Rappiolle sen päästi ruotsinkielinen kulttuurisäätiö, ja tietä purulle tasoitti museovirasto pyörtämällä puheensa talon arvokkuudesta". Kulttuuriseura rämetti talon, Museovirasto petasi purkua. Lääninoikeus päättää Espoon Villa Elfvikin kohtalosta. *Helsingin Sanomat* 15.2.1983.

- 84 Perkko 1983, 14; Uudenmaan lääninhallituksen päätös Perinteisen Rakennuskulttuurin Ystävät ry:n tekemään hakemukseen Villa Elfvikin suojelemisesta lailla, 11.5.1983. VE; Perinteisen rakennuskulttuurin ystävät ry:n puheenjohtajan Jorma Heleniuksen mielipidekirjotus. *Uusi Suomi* 28.8.1983.
- 85 Perkko 1983, 14.
- 86 Espoon kaupunginvaltuutettujen vetoomus kaupunginhallitukselle Villa Elfvikin säilyttämiseksi, 24.8.1983, kopio. VE.
- 87 Villa Elfvikin luovutus- ja vuokrasopimus, allekirjoitettu 24.9.1985, kopio. VE.
- 88 Laaksonen 2009, 35–37.
- 89 Laaksonen 2009, 38, 41, 66.
- 90 Ympäristövalistuskeskuksen suunnittelun käynnistäminen, 13.8.1984. Espoon ympäristönsuojelutoimiston mietintö. VE.
- 91 Ympäristövalistuskeskuksen suunnittelun käynnistäminen, 13.8.1984. Espoon ympäristönsuojelutoimiston mietintö. VE.
- 92 Laaksonen 2009, 67.
- 93 Laaksonen 2009, 67.
- 94 Villa Elfvikin kaappaus. *Länsiväylä* 29.10.1986.
- 95 Elfvik kirjailijoille. *Länsiväylä* 4.9.1983.
- 96 Laaksonen 2009.
- 97 Laaksonen 2009, 68.
- 98 Kaupunginmuseon lausunto Villa Elfvikin päärakennuksen ja talonmiehen asuinrakennuksen peruskorjauksesta, 12.8.1986. TA. KAMU.
- 99 Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunula 1986, Villa Elfvikin työselitys. TA. KAMU; HMT Arkkitehdit 2022, 48.
- 100 Arkkitehtitoimisto Brunow & Maunula 1986, Villa Elfvikin työselitys. TA. KAMU.
- 101 HMT Arkkitehdit 2022; Villa Elfvikin peruskorjauksen kokousmuistio 16.11.1989. TA. KAMU.
- 102 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 103 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 104 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 105 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 106 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 107 Villa Elfvikin luontotalon johtaja Riitta Pulkkisen suullinen tiedonanto tekijälle 25.6.2025.
- 108 Kaistila et al. 2020, 18–20.
- 109 Wuorenrinne 2008 (1999), 157, 160.
- 110 Kepsu 2008, 29–30, 116, 140; Wuorenrinne 2008 (1999), 157. Kaistila et al. 2020, 14; Espoon kaupunginmuseo 1986, 3.
- 111 Espoon kaupunginmuseo 1986; Wuorenrinne 2008 (1999), 159. Kaistila et al. 2020, 15.
- 112 Esim. Bruun 1997; Lönnqvist 2009; Rautiainen 1999. JYX.
- 113 Elfvikin kasvillisuusinventointi, Suomen ympäristösuunnittelu Oy. VE.
- 114 ”Elfvikin ruskeanpunainen graniitti”, Hannes Laen muistelu Elfvikin kivilouhimosta, 1982. MUK. KAMU; Salmi 2019, 321–325.
- 115 Ympäristöministeriön asetus Uudenmaan maakunnan luonnonsuojelualueista. Voimaantulo 13.5.2021. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2021/333>

- 116 Laaksonen 2009; Yleisradio 9.11.2023. Ihmiset eivät tiedä kävelevänsä kaatopaikan päällä merenrannalla Helsingissä – nyt kaupunki aikoo varoittaa heitä kylteillä. <https://yle.fi/a/74-20059249>
- 117 Metsähallitus. Laajalahden luonto. <https://www.luontoon.fi/fi/kohteet/laajalahden-luonnonsuojelualue/luonto>
- 118 Espoon perinnemaisemista: Lampinen & Annala 2014.
- 119 Kaistila et al. 2020; Espoon kaupunki. Väestö. <https://www.espoo.fi/fi/vaesto#vestennusteet-17438>